

Verbinden, vertrouwen, versterken.

Een onderzoek naar de impact van friend4friend
op de empowerment van jonge Nederlanders en
jonge Nieuwkomers

Lenneke Nieuwenhuizen, Josip Kesic
Maart 2023

Verbinden, vertrouwen, versterken

Een onderzoek naar de impact van friend4friend op de empowerment van jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers

Auteurs: Lenneke Nieuwenhuizen en Josip Kesic

Eindredactie: Jolanda Verhaart

Opmaak: Baba Anousch Ontwerpers, Amsterdam

2023 Hogeschool Inholland

Friend4friend is een initiatief van OSMA in het kader van het Actieprogramma
Maatschappelijke Diensttijd.

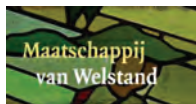
OSMA

In samenwerking: Participe Amstelland, Maatvast, Present Alkmaar, Netwerk Hoorn,
Present Hilversum, Solidair Friesland, Raad van Kerken Nederland, Present Nederland,
Vluchtelingenwerk Nederland, JobRotary, Platform Vluchtelingen Haarlemmermeer,
Alkmaarse Raad van Kerken, Hoorn Helpt Vluchtelingen en Hogeschool Inholland,
Lectoraat/Kennisplatform Empowerment & Professionalisering e.a.

Deze publicatie is tot stand gekomen met financiering van het Actieprogramma
Maatschappelijke Diensttijd, een programma van ZonMw, en de Werkplaats Sociaal
Domein Noord-Holland.

en met financiering van

Lectoraat/Kennisplatform Empowerment & Professionalisering
Diaconie Protestantse Gemeente Hilversum
Diaconie Protestantse Gemeente Hoorn-Zwaag-Blokker
Evangelische Broedergemeente Noord-Holland

Voorwoord

Friend4friend gaat over vriendschap. Vriendschap verbindt; vriendschap leidt tot wederzijds begrip en vertrouwen. Vriendschap geeft toegang tot verschillende netwerken en versterkt daarmee het individu in de zin van kansen op maatschappelijk succes. Vriendschap versterkt eveneens het sociaal weefsel van de samenleving. Het hebben van vrienden binnen de eigen groep, maar juist ook buiten de eigen groep is belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling van mensen en is de sleutel voor maatschappelijk succes (Buffel et al., 2009).

Friend4friend brengt jongeren samen die elkaar anders niet zo snel zouden ontmoeten. Bij friend4friend gaat het om de ontmoeting tussen jonge Nieuwkomers en jonge Nederlanders. Wij brengen ze samen en in veel gevallen ontstaat er een duurzame relatie. Daarmee zijn ze niet direct dikke vrienden, maar dat hoeft ook niet. Vrienden heb je in soorten en maten en dat mag. In de relatie zien we jongeren groeien, elkaar helpen, naar elkaar luisteren, samen lachen en soms verdrietig zijn. Jongeren leren dat wat vanzelfsprekend lijkt niet altijd vanzelfsprekend is en nemen dit mee voor de rest van hun leven. Tegelijkertijd draagt dit bij aan een sterkere samenleving. Meerdere onderzoeken en ook de ervaringen van jongeren die meededen aan friend4friend laten zien dat mensen die meer contact hebben met 'anderen buiten de eigen groep' positiever zijn over die andere groep (Vonk & Hoekstra, 2017; Van Wonderen, & Feiten, 2020).

Ik wil in dit voorwoord alle coördinatoren van friend4friend bedanken die op de verschillende locaties van friend4friend ruimte creëren waarbinnen de duo's met elkaar om kunnen gaan. Niet ongenoemd mogen blijven de mensen op de vrijwilligersplekken die bereid waren om de jongeren gastvrij te ontvangen

en ze een kijkje in hun keuken geven. Ook wil ik hier Iwan Daniëls (communicatie) noemen en Carsten Lund Thorston (websitebeheer) – zij zorgen ervoor dat we ook gezien mogen worden.

Ik bedank het bestuur van OSMA voor het vertrouwen in mij en in het project friend4friend. Juist voor een project als friend4friend geldt dat alles niet voorspelbaar en planbaar is. Tevens dank ik alle andere besturen en organisaties die friend4friend mogelijk hebben gemaakt. Zij hebben mij en het project hun steun gegeven. Ook dat is vriendschap.

Dit rapport was er niet gekomen zonder de medewerking van Lilian Linders en haar team van het lectoraat Empowerment & Professionalisering van de Hogeschool Inholland. We delen met elkaar het werken vanuit de empowermentbenadering. In de samenwerking tussen theorie en praktijk verrijken we elkaar. Ook dat is vriendschap.

Tot slot wil ik hier de jongeren feliciteren die in de afgelopen twee jaar de friend4friend-uitdaging zijn aangegaan.

Friend4friend gaat door. In november 2022 is opnieuw de subsidie verleend voor 2023, 2024 en 2025. De informatie hierover vindt u op www.friend4friend.nl.

Kor Berghuis, landelijk projectleider friend4friend

Inhoud

Voorwoord	2
Inleiding	5
1. Context van het onderzoek	7
1.1 Organisatie van friend4friend	7
1.2 Theoretische uitgangspunten	7
1.3 Methodische uitgangspunten	11
2. Verbinden van jonge Nederlanders en Nieuwkomers	12
2.1 Nieuwe contacten buiten eigen groep	12
2.2 Vrijwilligerswerk	13
2.3 Nieuw netwerk: problemen oplossen en kansen grijpen	14
2.4 Taal en communicatie	15
2.5 Conclusie - friend4friend's bijdrage aan verbinden	16
3. Vertrouwen tussen groepen en culturen	17
3.1 Elkaar en elkaars cultuur leren kennen	17
3.2 Onderling begrip	19
3.3 Bridging - overbruggen (voor)oordelen	20
3.4 Zicht op uitsluitingsmechanismen	21
3.5 Gevoel van waardering en erbij horen	22
3.6 Conclusie - friend4friend's bijdrage aan vertrouwen	22
4. Versterken van jonge Nederlanders en Nieuwkomers	24
4.1 Zelfvertrouwen en positief zelfbeeld	24
4.2 Van betekenis voor de samenleving	25
4.3 (Meer) zicht op wensen voor de toekomst	27
4.4 Persoonlijke vaardigheden	27
4.5 Werkgerelateerde vaardigheden	28
4.6 Conclusie - friend4friend's bijdrage aan veerkracht	29
5. Empowerment door friend4friend	31
5.1 Verbinden	31
5.2 Vertrouwen	31
5.3 Versterken	32
Bijlagen	32
Bijlage 1: bronnenlijst	32
Bijlage 2: codeboom	34

Inleiding

De wens om maatschappelijke effecten van interventies in kaart te brengen wordt veelvuldig genoemd in onderzoeksprojecten. Wat men hieronder verstaat, wordt vaak niet gedefinieerd. In dit onderzoeksrapport verstaan wij onder maatschappelijke effecten: veranderingen op samenlevingsniveau, op het vlak van heersende en veranderende beelden over maatschappelijke thema's (macro); en hoe dit resulteert in verandering in de sociale positie van groepen mensen (meso) en in de kansen en mogelijkheden van individuen (micro) om een 'goed leven' te kunnen leiden.

Ook friend4friend heeft de wens om haar maatschappelijke effecten in kaart te brengen. Dat wordt gedaan middels dit onderzoek. Hierin gaat het om twee vormen van maatschappelijke impact. Ten eerste om de impact van friend4friend in de zin van de door jongeren ervaren empowerment (micro). Ten tweede gaat het om de impact van friend4friend op de empowerment van groepen (meso) en de samenleving (macro). Hoe de verbinding tussen micro-, meso- en macroniveau voor friend4friend gelegd kan worden, komt aan de orde onder theoretische uitgangspunten (paragraaf 1.2). Deze verbinding zal eveneens gelegd worden in het concluderende hoofdstuk 5. Het belang van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds draagt het bij aan interne kennisvermeerdering voor friend4friend voor vervolgprojecten. Anderzijds is het een verantwoording aan de subsidieverstrekker ZonMw van de verstrekte gelden binnen subsidieronde 4b van het Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd en levert het informatie voor de doorontwikkeling van Maatschappelijke Diensttijd (hierna: MDT) in het algemeen.

OSMA heeft Inholland gevraagd om de impact van friend4friend in kaart te brengen. Dit onderzoeksrapport is daarvan het resultaat. Docent-onderzoeker Anita Roodenburg van Inholland deed eerder onder-

zoek naar de meerwaarde van friend4friend (2021) in de zogenaamde 'proeftuinen'; een fase waarin landelijk geëxperimenteerd is met het organiseren en uitvoeren van MDT. In de afgelopen twee jaar heeft friend4friend zich verder ontwikkeld en hebben docent-onderzoekers Aafke Brinkhuijsen, Josip Kesic en Lenneke Nieuwenhuizen van het lectoraat Empowerment & Professionalisering de methodiek beschreven voor opname in de databank Effectieve sociale interventies van Movisie. In de loop van 2023 zal deze methodiekbeschrijving in de databank van Movisie te raadplegen zijn.

Het eerder uitgevoerde onderzoek naar de meerwaarde van friend4friend (Roodenburg, 2021) en de methodiekbeschrijving zijn het vertrekpunt voor deze impactmeting. Daarbij vormen de subdoelen zoals geformuleerd in de methodiekbeschrijving van Movisie de aanknopingspunten voor dit impactonderzoek en zijn de deelvragen van dit onderzoek hierop gebaseerd. Het is belangrijk zich te realiseren dat dit onderzoek een evaluatie is van de impact van friend4friend gedurende de looptijd van subsidieronde 4b. Ronde 4b startte op 1 december 2020 en eindigde op 31 december 2022. Maar friend4friend gaat door. In november 2022 is opnieuw subsidie verleend voor de komende drie jaar; 2023, 2024 en 2025.

Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag in dit onderzoek luidt:

Hoe draagt friend4friend bij aan de empowerment van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?

Het proces van empowerment binnen friend4friend hebben wij opgedeeld in drie pijlers, namelijk verbinden (netwerkvorming), vertrouwen en versterken

(veerkracht) (Van Regenmortel, 2009). Deze drie pijlers geven richting aan de drie deelvragen die leiden tot beantwoording van bovenstaande centrale onderzoeksvraag. De drie deelvragen zijn:

- 1. Hoe draagt friend4friend bij aan het verbinden (netwerkvorming) van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?*
- 2. Hoe draagt friend4friend bij aan het vertrouwen tussen groepen en culturen van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?*
- 3. Hoe draagt friend4friend bij aan het versterken (veerkracht) van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?*

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 draait om de context van het onderzoek. Hierin worden de organisatie friend4friend en de theoretische en methodische uitgangspunten van het onderzoek toegelicht. Hoofdstuk 2, 3 en 4 geven antwoord op de drie deelvragen. Elk hoofdstuk bevat een deelconclusie. Ten slotte wordt in concluderend hoofdstuk 5 de centrale vraag van dit onderzoek beantwoord.

1. Context van het onderzoek

Dit onderzoek is ingebed in de context van friend4friend als MDT-project. Alvorens tot de inhoud te komen aan de hand van de deelvragen in hoofdstuk 2 tot en met 4, worden in dit hoofdstuk 1 de organisatorische context en de theoretische en methodische uitgangspunten beschreven.

1.1. Organisatie van friend4friend

MDT is in 2017 opgenomen in het regeerakkoord Vertrouwen in de toekomst van het kabinet Rutte III met als doel dat jongeren tussen de 14 en 27 jaar hun talenten ontdekken en ontwikkelen, van betekenis zijn en nieuwe mensen ontmoeten. Friend4friend is uitgegroeid tot één van de 220 verschillende MDT-projecten landelijk. Het is een initiatief van de Oecumenische Stichting voor Maatschappelijk Activeringswerk (OSMA) in Noord-Holland. OSMA heeft als doel de maatschappelijke betrokkenheid van de kerkleden te bevorderen, zo mogelijk leidend tot een grotere en bredere inzet van de kerkleden voor mensen die een extra steuntje in de rug nodig hebben. OSMA doet dit door kerken en kerkleden te ondersteunen bij het ontwikkelen en uitvoeren van oecumenisch-diaconale projecten (Berghuis, 2023). Hierbij wordt intensief samengewerkt met mensen en organisaties buiten de kerken.

De doelstelling van friend4friend is om jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers met elkaar in contact te brengen en hen samen van betekenis te laten zijn voor de samenleving. Friend4friend doet dit door het koppelen van jonge Nieuwkomers (16-27 jaar) aan jonge Nederlanders (16-27 jaar). De duo's (of meertallen) trekken een halfjaar lang intensief met elkaar op. Tijdens deze periode hebben de duo's wekelijks, gemiddeld vier uur per week, onderling contact. Ze doen samen leuke activiteiten, taal oefeningen, helpen elkaar bij het maken van een cv en verdiepen zich in elkaars leefwereld. Daarnaast doen ze samen vrijwilligerswerk of werken aan een eigen idee. Het geeft aan alle jongeren de kans hun netwerk te vergroten met personen buiten hun eigen netwerk, iets te doen voor een ander of de samenleving, hun talenten te ontdekken en keuzes te maken voor de toekomst. Naast het samen optrekken als duo zijn er maandelijks groepsbijeenkomsten waar de duo's de andere deelnemers ontmoeten. Een vast onderdeel tijdens deze bijeenkomsten is dat jongeren terugkijken en leren van wat ze ervaren hebben.

In de periode waarvan nu verslag wordt gedaan was friend4friend actief op vijf locaties in Noord-Holland en één locatie in de provincie Friesland. Jongeren

uit de rest van Nederland konden deelnemen aan friend4friend Nederland, de digitale variant van friend4friend. Friend4friend Nederland is inmiddels gestopt omdat dit een tijdelijke variant was tijdens de coronapandemie. Per locatie is er een coördinator die zorgt voor de werving, matching en begeleiding van de jongeren en het opbouwen van een lokaal netwerk om jongeren te bereiken en vrijwilligersplekken te vinden.

In subsidieronde 4b van MDT zijn in totaal 487 deelnemers tussen de 16 en 27 jaar gestart met friend4friend. Deelname aan friend4friend is vrijwillig. Zo'n 30 tot 40 procent (dit zijn vooral jonge Nederlanders) neemt deel aan friend4friend in het kader van het onderwijs, bijvoorbeeld als stage. 240 deelnemers hebben friend4friend volledig afgerond en 247 deelnemers zijn vroegtijdig gestopt. Van bijna een kwart is de reden van stoppen onbekend. Driekwart van de gestopte jongeren gaf zeer diverse redenen om te stoppen. Zo gaven 38 jongeren (15 procent) aan dat ze het te druk hadden en daarom stopten met friend4friend. Daarnaast zijn onder meer 'niet meer komen opdagen' (9 procent), 'onvoldoende betrokkenheid' (7 procent) en 'corona' (7 procent) redenen geweest dat deelnemers gestopt zijn met friend4friend gedurende ronde 4b. Dit rapport is gebaseerd op de ervaringen van jongeren die friend4friend hebben afgerond. Friend4friend werkt veel samen met onderwijsinstellingen, zo'n 44 tijdens subsidieronde 4b. Hiernaast werkte friend4friend tijdens ronde 4b samen met 10 gemeenten. Slechts zelden werkte friend4friend samen met het bedrijfsleven; dit kwam één keer voor gedurende subsidieronde 4b.

1.2. Theoretische uitgangspunten

In zowel de uitvoering van friend4friend als binnen dit onderzoek staan een aantal theoretische uitgangspunten en begrippen centraal. De belangrijkste theoretische uitgangspunten en begrippen worden hieronder nader toegelicht, zodat dit rapport door lezers zoveel mogelijk eenduidig begrepen wordt.

Hulpbronnen

Hulpbronnen worden vaak uitgedrukt in kapitaalvormen, waarbij veelal gesproken wordt over sociaal, cultureel en menselijk kapitaal. Bij sociaal kapitaal gaat het om de mogelijkheden die mensen hebben door hun persoonlijke netwerk en het lidmaatschap van een groep. Zo kunnen mensen uit een persoonlijk netwerk of een groep elkaar helpen. Men krijgt via het netwerk of de groep erkenning dat men bij een groep hoort of invloedrijke vrienden heeft. Dit kan als voordeel opleveren dat men buiten die groep bijvoorbeeld eerder serieus genomen wordt (Verharen & Rözer, 2022). Cultureel kapitaal laat zich volgens Bourdieu opdelen in drie aspecten: materiële bezittingen, zoals een huis en auto; institutionele erkenning, zoals diploma's en titels; en wat men zich eigen heeft gemaakt, zoals smaak en taalgebruik (1986).

Ten slotte bestaan hulpbronnen uit menselijk kapitaal. Menselijk kapitaal is de brandstof van de kenniseconomie, zo stelt Bas Jacobs in de verhandeling *Menselijk kapitaal, gelijkheid en de welvaartsstaat* (De Groot & Tang, 2007). Menselijk kapitaal is een containerbegrip dat alles omvat wat mensen productief maakt op de arbeidsmarkt. Coleman (1988) zag sociaal kapitaal als een belangrijke bron om menselijk kapitaal op te doen. Voor kinderen zijn hun ouders of andere volwassenen vaak hun sociaal kapitaal. Zij kunnen bijvoorbeeld helpen met school of oppassen waardoor kinderen via dit sociaal kapitaal vaardigheden opdoen die zij later, als menselijk kapitaal, kunnen inzetten op de arbeidsmarkt.

Uitsluitingsmechanismen

Socioloog Kees Schuyt omschrijft uitsluiting als 'er niet bij mogen horen; er niet bij kunnen horen; er niet (meer) bij willen horen' (2006, p. 69). Sociale uitsluiting vanuit een meer wetenschappelijk benadering valt in te delen in vijf aspecten, zo schrijft Schuyt (2006). Ten eerste is er het morele aspect; dit betreft de afkeurende houding. De uitsluiting vanuit dit morele aspect kan fysiek tot uiting komen door sociale segregatie, discriminatie of juridische achterstelling. Als voorbeeld van een moreel oordeel van de 'normale' samenleving noemt Schuyt de opgelegde noodzaak van sociale werkplaatsen om chronisch zieken en langdurig gehandicapten 'marktconform' te laten werken. Dit verbergt een niet uitgesproken morele afkeuring van hetgeen afwijkend is van het normaal menselijke patroon, aldus Schuyt.

Ten tweede kent uitsluiting een ruimtelijk aspect middels segregatie. De angst van de normalen voor afwijking dreef de 'afwijkenden' in de geschiedenis vaak naar de randen van een stad of dorp, zoals achterbuurten of lage huurwijken (Schuyt, 2006).

Asielzoekerscentra die heden ten dage te vinden zijn aan de randen, op afgelegen plekken, van Nederland, illustreren wat Schuyt bedoelt.

Het derde aspect van uitsluiting is gebaseerd op economische productiviteit. Sommige mensen worden eenvoudigweg buitengesloten omdat ze weinig presteren of met hun activiteiten weinig rendement opleveren. Hij noemt hierbij voorbeelden als langdurig werklozen, werkzoekenden of andere uitkeringsgerechtigden.

Een vierde aspect van sociale uitsluiting ziet Schuyt in geringe sociale weerbaarheid. Geringe sociale weerbaarheid komt voort uit een vicieuze cirkel van zelfuitsluiting waarbij men het negatieve oordeel van de samenleving op zichzelf plakt en zo een neerwaartse spiraal creëert. Verborgen schaamte en het diep van binnen zich niet kunnen voorstellen zichzelf te aanvaarden, is volgens hem de sleutel voor deze zelfuitsluiting: 'het er niet meer bij willen horen' (2006, p. 74).

Ten slotte onderscheidt Schuyt de zwakke rechtspositie. Alleen illegalen zijn in Nederland uitgesloten van politiek (stem)recht, maar mensen die te maken hebben met morele, ruimtelijke, economische en sociale uitsluiting hebben eveneens vaak een zwakke rechtspositie. Dit kan bijvoorbeeld komen omdat zij de weg naar juridische hulp of bijstand moeilijk weten te vinden.

Empowerment

Wie werkt vanuit de empowermentvisie kijkt vanuit een gelaagdheid tussen individuen, organisaties en gemeenschappen naar sociale vraagstukken en handelt daarnaar. Niet alleen individueel, maar vooral ook collectief. Linders onderscheidt in haar lectorale rede *Op zoek naar houvast drie dimensies van empowerment* (2019). Deze drie dimensies worden nogal eens los van elkaar gezien, maar ze hangen juist met elkaar samen. Allereerst is er de 'power from within'. Deze individuele dimensie betreft empowerment op persoonlijk vlak (kracht van binnenuit). Dit gaat om het ontdekken en aanspreken van eigen kwaliteiten en talenten en het geloof in eigen vaardigheden en mogelijkheden. Dit gaat bovendien om het vertrouwen en de wil om de persoonlijke situatie te beïnvloeden. Ten tweede is er de 'power with'. Deze tweede dimensie betreft het mobiliseren van informele hulpbronnen in de omgeving, zoals sociale steun van familie, vrienden of burens of de kracht van zelforganisatie en lotgenotencontact.

Deze twee dimensies dragen samen bij aan het derde dimensie: empowerment op breder politiek-maat-

schappelijk gebied, oftewel de 'power to'. Dit gaat over de macht of invloed om veranderingen door te voeren, in bijvoorbeeld het toegankelijk maken van voorzieningen of het beïnvloeden van wet- en regelgevingen die tot maatschappelijk onrecht leiden (Linders, 2019).

Drie pijlers - verbinden, vertrouwen en versterken

Dit onderzoek gaat over de bijdrage van friend4friend aan empowerment van de deelnemende jongeren. Drie pijlers van friend4friend die bijdragen aan empowerment staan in dit onderzoek centraal, namelijk verbinden, vertrouwen en versterken (Van Regenmortel, 2009). Deze drie pijlers van friend4friend worden gebruikt in de methodiekbeschrijving voor de databank Effectieve sociale interventies van Movisie.

Verbinden

De eerste pijler is verbinden. Met verbinden wordt in dit onderzoek ook wel netwerkvorming bedoeld. Putnam (1999) maakt onderscheid tussen bonding en bridging sociaal kapitaal. Het verschil tussen beide heeft te maken met de aard van de relaties in de sociale groep of gemeenschap. Binding van sociaal kapitaal vindt plaats binnen een groep of gemeenschap, terwijl het overbruggen (bridging) van sociaal kapitaal tussen sociale groepen, sociale klassen, rassen, religies, sociaal-demografisch of sociaaleconomisch gescheiden groepen is (Putnam, 1999). Wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over 'verbinden' wordt meestal gerefereerd aan overbruggend, oftewel bridging, sociaal kapitaal.

Vertrouwen

De tweede pijler van friend4friend die bijdraagt aan empowerment is vertrouwen. Het vertrekpunt hierbij is dat het alternatief voor het hedendaagse nativisme - het discours dat migranten niet enkel presenteert als fundamenteel 'anders', maar tevens als een bedreiging voor het Nederlandse volk, samenleving en cultuur (Duyvendak & Kesic, 2022) - ligt in concreet contact tussen Nederlanders en Nieuwkomers. Door dit intercultureel contact tussen individuen met verschillende achtergronden worden negatieve vooroordelen uit de nativistische beeldvorming ontkracht. Zij leren elkaar op een andere manier kennen: niet als representanten van een vermeend homogene groep of cultuur, maar als mens met wie je overeenkomsten deelt en van verschilt. In tegenstelling tot de polarisatie in het politiek-maatschappelijke klimaat, kan intercultureel contact juist bijdragen aan wederzijds begrip en vertrouwen, ook in vertrouwen in de samenleving als geheel.

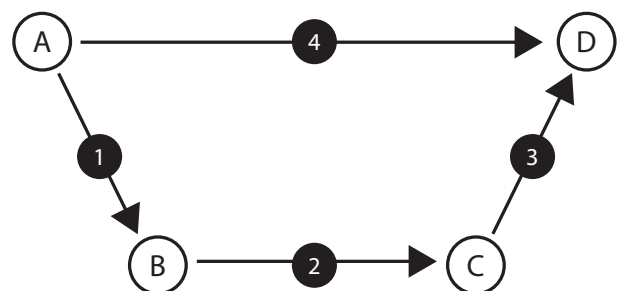
Versterken

Ten slotte staat als derde pijler van friend4friend versterken centraal in dit onderzoek. Versterken is nauw verbonden met veerkracht. Waar in dit onderzoek gesproken wordt over versterken, duidt dit veelal het versterken van veerkracht aan. 'Veerkracht is het vermogen van een mens of een systeem om een goed bestaan te leiden en zich ondanks moeilijke leefomstandigheden positief te ontwikkelen, op een sociaal aanvaardbare wijze' (Vanistendael in Van Regenmortel, 2008, p. 141). Ungar en collega's (2013) stellen echter dat veerkracht niet zozeer een persoonlijkheidskenmerk is, maar iets dat groeit door interactie tussen personen in families, werk, opleiding en in de gemeenschap. Positieve ervaringen vergroten de kans dat veerkracht in werking wordt gesteld en groeit.

Volgens Ungar (2013) hebben de volgende zeven factoren een positieve invloed op veerkracht: toegang hebben tot een gemeenschap die tot steun is; een gewenste persoonlijke identiteit ontwikkelen; kracht en controle ervaren; sociale rechtvaardigheid voelen; toegang tot materiële bronnen hebben; cohesie met anderen ervaren; en hechten aan culturele tradities (Unger in De Senerpoint Domis, Richards, Stuurman & Broerssen, 2015).

De micro-macrolink aan de hand van Colemans boot

In dit onderzoek wordt op verschillende plaatsen de verbinding gelegd tussen het micro- en macroniveau. Hoe het microniveau in verbinding kan staan met het macroniveau en andersom, werkt Coleman uit in het 'bootmodel' dat weergegeven is in figuur 1.

Figuur 1. Colemans boot

Dit diagram moet als volgt worden gelezen: punt A is de sociale structuur die invloed heeft op individueel gedrag op punt B. Vanuit punt B komt, via een vrije keuze, gedrag tot stand op punt C. De consequenties van dit gedrag bij punt C leiden tot de sociale structuur in punt D. Sociale structuren zijn dus het macro-

niveau (punten A en D) en het wederkerig gedrag is het microniveau (punten B en C) in dit model van Coleman. Om het concreter te maken geeft Coleman de volgende voorbeelden bij de verschillende punten:

- A - macro: factoren die de oorzaken kunnen zijn van sociale verschijnselen en die individuen kunnen beïnvloeden, zoals religie.
- B - micro/meso: eigenschappen van personen en hun situaties, zoals waarden, kansen of interesses, overtuigingen, verlangens, doelen, voorkeuren, motieven, emoties, gewoonten, routines en identiteiten.¹
- C - micro/meso: de resultaten van gedrag, afhankelijk van de context kunnen dit keuzes, gedragingen of acties zijn. Individuele gedragingen leiden tot uitkomsten op macroniveau, namelijk sociale structuren (D).¹
- D - macro: revoluties, economische structuren, ongelijkheden, paniek of verkiezingsuitslagen.

Het volgende voorbeeld illustreert het bootmodel van Coleman over hoe macrofactoren invloed hebben op het microniveau wat vervolgens weer weerslag heeft op het macroniveau:

- Pijl 1: de protestants religieuze leer brengt bepaalde waarden voort bij haar aanhangers.
- Pijl 2: individuen met religieuze waarden hebben bepaalde oriëntaties die zich 'door vertalen' in hun economisch gedrag.
- Pijl 3: bepaalde oriëntaties op economisch gedrag van individuen helpen kapitalistische organisaties in een samenleving tot stand te brengen.

De verbinding tussen micro-, meso- en macroniveau komt op verschillende manieren tot uiting binnen friend4friend, bijvoorbeeld wat betreft integratie als tweezijdig proces. Voor een geslaagde integratie van het individu is het niet voldoende dat alleen het individu verandert, ook de samenleving zelf zal moeten veranderen, zo valt te lezen in het werkboek voor coördinatoren van friend4friend (Berghuis, 2021, deel 4 paragraaf 11.2.4). Denk bijvoorbeeld aan het wegnemen van structurele barrières op macroniveau, zoals discriminatie door werkgevers (A in Colemans model). Door het wegnemen van deze structurele barrières, hebben Nieuwkomers een grotere kans op een baan (B in Colemans model) en nemen zij vaker deel aan het arbeidsproces (C in Colemans model). Dit vermindert de ongelijkheid tussen Nederlanders en Nieuwkomers op de arbeidsmarkt (D in Colemans model).

Gelijkwaardigheid en erkende ongelijkheid

Gelijkwaardigheid en gelijkheid zijn niet hetzelfde. Een belangrijk uitgangspunt van friend4friend is gelijkwaardigheid, dat wil zeggen gelijkheid van menselijke waarde. De ene mens is niet meer waard dan de andere. Gelijkheid van (menselijke) waarde betekent niet dat de uitgewisselde dienst hetzelfde of gelijkvormig moet zijn. Bij ongelijkvormigheid zijn de diensten verschillend, maar de waarde van de uitgewisselde diensten is gelijkwaardig (Bulmer in Linders, 2010).

Gelijkheid gaat uit van het opheffen van maatschappelijke en culturele verschillen. In het feministisch gedachtengoed is gelijkheidsdenken het streven naar het opheffen van maatschappelijke en culturele verschillen tussen mannen en vrouwen (Buikema & Smelik, 1993). Denk hierbij aan gelijke kansen op de arbeidsmarkt, gelijke lonen voor hetzelfde werk en gelijke culturele waardering. Oftewel, gelijkheid betekent dat er geen verschillen zijn en dat er gelijke kansen én uitkomsten zijn. Erkende ongelijkheid betekent ongelijkheid erkennen – met niet alleen respect voor de ander, maar tevens met erkenning van onderlinge afhankelijkheid (Bulmer in Linders, 2010).

Vertaald naar friend4friend wordt erkend, gerespecteerd, gewaardeerd en productief gemaakt dat er maatschappelijke en culturele verschillen zijn tussen de jonge Nederlander en de jonge Nieuwkomer. Tegelijk is er de gelijkheid van waarde tussen de twee. Oftewel, hoewel beide jongeren iets anders uitwisselen richting elkaar, is de waarde van de uitgewisselde dienst gelijkwaardig. Bovendien zijn hun posities ook in termen van macht gelijkwaardig; er zit geen hiërarchie in de relatie, zoals bijvoorbeeld het geval is tussen betaalde en onbetaalde krachten. Friend4friend spreekt nadrukkelijk van maatjes en maakt geen onderscheid. De kennis die een jonge Nieuwkomer deelt over zijn land van herkomst bijvoorbeeld is niet identiek aan die van een jonge Nederlander, maar wel van gelijke waarde aan de taalvaardigheden die de Nederlandse jongere overbrengt op de Nieuwkomer.

Sociale reflexiviteit

Lichterman (2005, in Linders & Feringa, 2016) beschrijft sociale reflexiviteit als een type conversatie waarin betrokkenen binnen een groep samen kritisch reflecteren op de wijze waarop zij zich tot elkaar en de wereld om hen heen verhouden. Het gaat bij sociale reflexiviteit niet enkel om het eigen, individuele handelen, maar om ieders handelen binnen een bepaalde situatie in relatie tot elkaar, met oog

1. De punten B en C hebben niet per se betrekking op individuele personen, maar kunnen eveneens instellingen of subgroepen zijn. Oftewel, het mesoniveau, aldus Coleman (1990).

voor ieders rol in de situatie en de bredere context. Betrokkenen moeten niet alleen (leren) reflecteren op zichzelf, maar vooral ook op de rollen van anderen en de context waar zij zich samen in bevinden, aldus Linders en Feringa (2016). Sociale reflexiviteit zorgt voor bewustwording van tot dan toe onzichtbare of onbewuste verschillen en overeenkomsten (Linders, 2019).

1.3 Methodische uitgangspunten

De onderzoeksmethodiek van deze impactmeting is kwalitatief. Dat wil zeggen dat er onder andere gesprekken zijn gevoerd en interviews gehouden die leiden tot de beantwoording van de deelvragen en centrale hoofdvraag. Dit onderzoeksmateriaal is grotendeels verzameld gedurende de looptijd van subsidieronde 4b, tussen 1 december 2020 en 31 december 2022. Het is door verschillende personen vanuit verschillende achtergronden verzameld, waaronder afstudeerstudenten, coördinatoren, de projectleider van friend4friend en Inholland. Het materiaal betreft: 43 intakeformulieren, 35 eidevaluatieformulieren, 109 MDT-certificaten (dit zijn teksten die reflecteren op de deelname van de jongere aan friend4friend en worden opgesteld door de coördinator), 4 interviews door afstudeerstudent Esmée van der Knaap, 8 interviews door afstudeerstudent Nathalie Hink, 5 interviews door Inholland onderzoeker Anita Roodenburg, een artikel door Buurtwijs, een artikel door het Oranjefonds, 27 eindgesprekken en 19 interviews afgenomen door Carine Heinhuis, één van de coördinatoren van friend4friend. Een samenvatting van de interviews door Carine Heinhuis is te lezen op de Wall

of Friends op de website van friend4friend.

Er is geprobeerd de verschillende perspectieven van respondenten zoveel mogelijk per onderwerp terug te laten komen in de tekst, geïllustreerd met citaten. Een breed perspectief op hoe friend4friend bijdraagt aan de empowerment van de deelnemende jongeren is gecreëerd door een diversiteit aan respondenten te interviewen en te spreken, namelijk:

- Jonge deelnemende Nederlanders en Nieuwkomers
- Een bestuursvoorzitter van een maatschappelijke organisatie
- Een directeur van een maatschappelijke organisatie
- Coördinatoren van friend4friend
- De projectleider van friend4friend
- Ambtenaren van gemeenten die zich bezighouden met inburgering en statushouders
- Een docent en stagecoördinator van deelnemende jongeren
- Een betrokken dominee bij friend4friend vanuit de protestantse gemeente
- De lector van het lectoraat Empowerment & Professionalisering van Hogeschool Inholland

Alle namen van respondenten zijn gefingeerd of weggelaten om anonimiteit te garanderen.

2. Verbinden van jonge Nederlanders en Nieuwkomers

Jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers ontmoeten elkaar door friend4friend. Ze treden daarmee buiten hun eigen bubbel en verbinden zich zo met mensen die anders zijn dan zij. Door deze netwerkvorming en de daar bijkomende interactie met elkaar, met personen en organisaties tijdens het doen van vrijwilligerswerk en met de coördinator van friend4friend, krijgen ze toegang tot meer hulpbronnen. Dit hoofdstuk illustreert waaruit het verbinden van deelnemende jonge Nederlanders en Nieuwkomers bestaat en waar het aan bijdraagt aan de hand van de deelvraag:

Hoe draagt friend4friend bij aan het verbinden (netwerkvorming) van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?

2.1 Nieuwe contacten buiten eigen groep

Bij friend4friend doen de jonge Nederlander en de Nieuwkomer nieuwe contacten op. Ze leren elkaar en mensen uit elkaars groep kennen en ze ontmoeten nieuwe mensen bij de friend4friend-groepsbijeenkomsten.

Matching met maatje

In de eerste plaats zorgt de matching van de jonge Nederlander en jonge Nieuwkomer voor het leggen van contact(en) buiten de eigen groep. Oftewel, zoals een directeur van een maatschappelijke organisatie in een interview het noemt: 'Even je bubbel uit.' Voor Nieuwkomers is dit vaak één van de eerste keren dat zij buiten hun eigen bubbel treden. Ze leunen vaak erg, veelal in de eerste plaats, op hun netwerk uit het land van herkomst, maar tevens op hun taalschool, de maatschappelijke begeleiding vanuit Vluchtelingenwerk en misschien een keer wat burens. Het contact met Nederlanders is daardoor heel beperkt, stellen twee ambtenaren van de gemeente Hilversum die zich bezighouden met statushouders en inburgering. Een klantmanager inburgering van de gemeente Noordoostpolder stelt vanuit het perspectief van de Nieuwkomer:

Je hebt voordat je in onze gemeente kwam wonen een tijdlang nergens bij gehoord. Je hebt contacten opgedaan binnen je eigen cultuur en je eigen taal. Daar wordt ook vaak aan vastgehouden. Dus meer binding met Nederlandse jongeren is goed.

Niet alleen voor Nieuwkomers is contact buiten de eigen bubbel verbredend en verrijkend, maar zeker ook voor jonge Nederlanders. Zo stelt een coördinator van friend4friend:

Je ontmoet mensen die je in eerste instantie niet zo snel zou ontmoeten. Misschien mensen die in een an-

dere wijk wonen dan jij en die op een heel ander punt staan in hun leven dan jij. Dus het verrijkt je leven omdat je iemand leert kennen die jou weer nieuwe dingen kan brengen die jij in je eigen bubbel niet tegenkomt. En je leert ook van de levenservaring van zo iemand. Zo iemand heeft best wel veel meegeemaakt.

Contacten via maatje

Het komt veelvuldig voor dat deelnemers hun maatje voorstellen aan iemand in hun eigen netwerk, zoals een familielid of iemand uit hun vriendenkring. Dit gebeurt vaak tijdens het ondernemen van gezamenlijke activiteiten. Zo is een deelnemer mee geweest naar de bijbelclub om vervolgens zelf lid te worden. Een andere deelnemer ging mee naar het House of Joy. Dat is een initiatief van de christelijke kerk voor statushouders en expats om elkaar op maandagmiddag te ontmoeten, samen te eten en de Nederlandse taal te spreken. Het Nieuwkomer-maatje en zijn familie nemen regelmatig deel aan de activiteiten van House of Joy. Door mee te gaan leerde het Nederlandse maatje de moeders van twee statushouders kennen. Ze heeft koffie met ze gedronken en één van hen naar huis gebracht. In het interview zegt ze: 'Er ontstaat zo een soort netwerkje [...]. Dan merk je wel dat je mensen goed leert kennen.' Het ontmoeten van nieuwe mensen via het maatje wordt veelvuldig aangehaald op de certificaten die deelnemers na afloop uitgereikt krijgen. Zo pronkt er op een certificaat: 'Lieuwe heeft via zijn buddy ook andere mensen leren kennen.'

Groepsbijeenkomsten

In de groepsbijeenkomsten van friend4friend komen meerdere duo's samen. Ontmoeting, binding en gezamenlijke reflectie staan centraal in deze groepsbijeenkomsten. Een coördinator vertelt dat ze deze groepsbijeenkomsten vormgeeft door elke maand een samenzijn te organiseren waar (potentiële)

deelnemers en verschillende organisaties vanuit het netwerk uitgenodigd worden en waar men bovendien vrienden mee naartoe kan nemen. Zo zijn groepsbijeenkomsten een bron van nieuwe contacten. Eén deelnemer had graag, in aanvulling op de groepsbijeenkomsten, met meerdere mensen tegelijk in contact willen komen:

Ik zei dat ik het leuk had gevonden als de koppels ook met elkaar wat zouden doen, dus met z'n allen vrijwilligerswerk. Natuurlijk heb je de groepsbijeenkomsten, leuke activiteiten, maar dat je niet met één persoon in contact komt, maar met meerdere mensen.

Kortom, het opdoen van nieuwe sociale contacten buiten de eigen groep komt in veel verhalen van jongeren over friend4friend terug. Deze kunnen gaan over het maatje met wie gedurende friend4friend opgetrokken wordt, contacten die via het maatje opgedaan worden en om de groepsbijeenkomsten. De één-op-één ontmoetingen met mensen buiten de eigen bubbel, heeft ook op macroniveau een niet te onderschatten opbrengst, aldus de directeur van een maatschappelijke organisatie:

Dan komen er dwarsverbanden tussen die bubbels. En dat is superrijk. Dat je weer meer verbinding krijgt door die dwarsverbanden. Die samenhang spreekt me aan. [...] En dat je daarmee sleutelt aan hoe we aan het samenleven zijn, vind ik heel mooi daarachter. Maar dat is een macroverhaal.

2.2 Vrijwilligerswerk

De jonge Nieuwkomer en de jonge Nederlander gaan als duo samen vrijwilligerswerk doen. Dit is betekenisvol voor beiden, het verbindt en draagt bij aan hun persoonlijke ontwikkeling.

Betekenis van vrijwilligerswerk

Het vrijwilligerswerk heeft een betekenisvolle rol in de onderlinge relatie van het duo. Zo blijkt uit gesprekken met coördinatoren dat het zorgt voor structuur, een doelmatige invulling van het contact en regelmaat in de onderlinge omgang van het duo. Het samen vrijwilligerswerk doen zorgt bovendien voor een gevoel van gelijkwaardigheid. Commitment aan vrijwilligerswerk maakt dat het contact niet vrijblijvend is. Het duo wordt immers bijvoorbeeld elke woensdag in het buurthuis verwacht voor het vrijwilligerswerk. Een concrete, vrijwillige activiteit voorkomt passiviteit in het onderlinge contact en zorgt bovendien voor gespreksstof. Een coördinator van friend4friend stelt: 'Dat heeft echt een toegevoegde waarde. Ze doen iets zinnigs, leren nog meer mensen kennen en hebben iets om over te praten.'

Verbinding door vrijwilligerswerk

Het vrijwilligerswerk dat binnen friend4friend wordt uitgevoerd is vaak een sociale aangelegenheid en zodoende een vliegwiel voor verbinding met andere mensen buiten de eigen bubbel. Oftewel, verbinding met mensen die anders zijn dan zichzelf. Denk hierbij aan vrijwilligerswerk zoals het samen met het eigen voetbalteam toernooien organiseren voor jongeren van scholen in de eigen stad. Aan activiteiten doen met ouderen in een verpleeghuis. Aan activiteiten organiseren voor een meidenclub in een buurthuis. Of aan voorlezen aan allochtone kinderen via het project Samenvoorlezen.

Het gebeurt slechts zelden dat duo's vrijwilligerswerk doen waarbij geen contact is met andere mensen. Vrijwilligerswerk speelt zo dus een belangrijke rol in het aangaan van nieuwe contacten, naast het maatje en dus buiten de eigen bubbel. Het feit dat er contacten buiten de eigen bubbel worden aangegaan door het vrijwilligerswerk, wordt vaak aangehaald op het certificaat, zoals bij deelnemer Yara: 'Yara heeft tijdens haar MDT-traject de oudere generatie ontmoet, wonend in een verzorgingstehuis.' Door de omgang met andere mensen leren deelnemers mensen kennen die anders zijn dan zichzelf en leren zij omgaan, meevoelen en zich verhouden tot deze anderen. Zo illustreert een deelnemer in een interview: 'Samen hebben we met dementerende ouderen kerststukjes en winkeltassen gemaakt met glitters. Sommige bewoners zijn heel lief, sommigen een beetje lastig. Maar het was leuk!'

Bovendien zorgt het samen bezig zijn met vrijwilligerswerk voor afleiding en maakt het soms makkelijker om over bepaalde onderwerpen te praten: 'Door samen bezig te zijn, heb je het soms over ongemakkelijke onderwerpen of kan je makkelijker bepaalde vragen stellen.'

Persoonlijke ontwikkeling door vrijwilligerswerk

Veel gehoord in interviews is dat vrijwilligerswerk naast betekenis en verbinding, zorgt voor persoonlijke ontwikkeling in de relatie tot anderen. Deze ontwikkeling kan gaan om het gevoelsleven jegens anderen. Zo kan de omgang met mensen buiten de eigen bubbel middels het vrijwilligerswerk zorgen voor affiniteit, mededogen, compassie of empathie. Een deelnemer die vrijwilligerswerk deed illustreert: 'We deden vrijwilligerswerk in het bejaardentehuis. Ik vond het zielig voor de oude mensen.' Het contact met anderen in het vrijwilligerswerk kan eveneens leiden tot persoonlijke ontwikkeling. Zo vertelt een deelnemer: 'Het is heel fijn om dingen samen te doen. Dat maakt me zekerder. Door vrijwilligerswerk ben ik spontaner geworden.'

Voor jonge Nieuwkomers kan vrijwilligerswerk aanzetten tot het leren van de taal en het aanpassen aan sociale normen en omgangsvormen die belangrijk zijn om te functioneren in Nederland. Zo stelt een coördinator over een deelnemer die vrijwilligerswerk deed in een buurtcentrum: '[Het is een] oefenplek om Nederlands te leren en om om te gaan met verantwoordelijkheden, afspraken, wat hier anders werkt dan in het land waar ze vandaan komt en is het een tussenstap naar betaald werk.'

Kortom, vrijwilligerswerk geeft de relatie tussen de jonge Nederlander en de jonge Nieuwkomer betekenis. Dit leidt tot verbinding met elkaar en met mensen

van buiten de eigen groep. Vrijwilligerswerk heeft dikwijls ook een positieve invloed op de persoonlijke ontwikkeling van het duo, bijvoorbeeld op het zelfvertrouwen, inlevingsvermogen, maar eveneens op het aanpassen aan gewenste sociale normen.

2.3 Nieuw netwerk: problemen oplossen en kansen grijpen

Via het nieuwe netwerk zijn jongeren beter in staat om problemen op te lossen en kansen te grijpen op verschillende levensgebieden, van praktisch tot emotioneel.

Eenzaamheid

Voor Nieuwkomers geldt dat zij bij aanvang van friend4friend vaak een klein netwerk hebben, waardoor hun wereld beperkt is. Wekelijks contact met hun maatje binnen friend4friend zorgt voor uitbreiding van hun netwerk en frequenter sociaal contact. 'Via Elias is Ella ook bij de bijbelclub gekomen, hij wist dat ze gelovig was en hij vroeg of ze mee wilde doen', vertelt een coördinator in een telefonisch interview. Dit resulteert in afname van eenzame gevoelens en preventie van sociale isolatie. Een gevoel van erbij horen, opgenomen worden in een groep en contact met anderen, maakt friend4friend nadrukkelijk belangrijk voor jonge Nieuwkomers, of zoals een jonge Nieuwkomer het verwoordt: 'Dat ik ben geïntegreerd, niet alleen.' Hoe fijn het is om contact te hebben met anderen wordt daarnaast veelvuldig benoemd op certificaten: 'Voor Anita was het fijn dat zij enerzijds een bijdrage kon leveren en anderzijds was het voor zichzelf ook fijn om contact te hebben met anderen.'

Sociaal vangnet

Door de verbinding wordt het duo onderdeel van elkaars sociale vangnet en kunnen zij elkaar sociaal-emotionele ondersteuning bieden: '[...] om je op te vangen als het niet zo lekker gaat. [...] Dat geeft ook het vertrouwen om bepaalde dingen te gaan ontdekken en doen, want je hebt een basis waarop je kunt terugvallen.'

Niet alleen het duo onderling, maar ook de coördinator kan deel uitmaken van het sociale vangnet van de deelnemers. Zo zegt een coördinator: 'Ik merk dat ze nu vaker naar mij toekomen met vragen. Dan zie ik ze op school en zeggen ze bijvoorbeeld: ik wil eigenlijk even wat meedelen, het gaat nu niet goed met mij...'

Het sociale vangnet dat ontstaat door friend4friend heeft niet altijd een duurzaam karakter. Als friend4friend stopt, verwatert soms het contact of neemt de frequentie van het contact af, maar dit is niet altijd

het geval. Ondanks dat het geen op zichzelf staand doel is van friend4friend, is het sociale vangnet in sommige gevallen blijvend en ontstaan er langdurige vriendschappen. Een jonge Nieuwkomer verwoordt het zo: 'Ik heb een vriendschap overgehouden aan friend4friend, de eerste echte. Ik wilde terug naar Senegal, maar door Sara te leren kennen had ik een vriendin en werd het leuk hier.'

Stoppen met afspreken na friend4friend gebeurt niet, zegt een jonge Nederlander: 'Nee, dat doen we zeker niet. We hebben echt een klik en delen dezelfde humor.' Langdurig contact na friend4friend is geen uitzondering, maar de intensiteit van het contact neemt vaak wel af na afronding van friend4friend. Een jonge Nieuwkomer zegt zijn buddy wel altijd te mogen appen en een jonge Nederlander stelt: 'Als het aan mij ligt houden we contact, minder frequent, dat wel.'

Wegwijs worden in Nederland

Veel jonge Nieuwkomers kennen niet, nauwelijks of gedeeltelijk de weg binnen de Nederlandse overheid, naar het onderwijs of de arbeidsmarkt. Deelname aan friend4friend is een ingang en een kans om meer wegwijs te worden in Nederland. Vrijwilligerswerk helpt deelnemers bijvoorbeeld Nederlandse organisaties te leren kennen en nieuwe contacten op te doen. Een coördinator verwoordt: '[...] en worden daardoor actiever onderdeel van hun stad. Ze leren beter de taal en ze leren hun weg vinden in Nederland.' Laagdrempelige hulp om wegwijs te worden is belangrijk voor jonge Nieuwkomers. Zo haalt een stagecoördinator aan dat het voor een jonge Nieuwkomer heel makkelijk is om aan zijn of haar maatje – die bijvoorbeeld zelf recentelijk een open dag heeft bezocht – te vragen of hij of zij meegaat. De drempel is dan laag omdat dit procedureel niet ingewikkeld is.

Een betrokken dominee bij friend4friend vanuit de protestantse gemeente ziet laagdrempelige, dagelijkse en praktische hulp ook bij Oekraïners die meedoen aan friend4friend:

Ik merk dat ook bij alles wat er gebeurt rond Oekraïners. Je kunt het hebben over grote zaken als huisvesting, maar het is ook belangrijk om geholpen te worden bij de dagelijkse dingen. Wat zijn de weggetjes? Of waarom zeggen mensen in Nederland dit zo? Dus het praktische aspect is heel belangrijk.

Praktische hulp zit dus eveneens in de dagelijkse dingen. Een deelnemer illustreert: 'We helpen elkaar bij carrière-gerelateerde zaken zoals kijken waar er open dagen zijn. En de laatste weken zijn we op zoek geweest naar een katje voor Anouschka en haar dochter.'

2.4 Taal en communicatie

De verbinding tussen jonge Nederlanders en Nieuwkomers biedt tevens kansen voor jonge Nieuwkomers om de Nederlandse taal te leren, zo blijkt uit vrijwel alle interviews. Door het meedoen van de jonge Nieuwkomer aan friend4friend komt deze terecht in een omgeving waarin hij of zij uitgedaagd wordt om Nederlands te spreken. Dit gebeurt in een veilige omgeving waarin ze meer zelfvertrouwen kunnen ontwikkelen in het Nederlands spreken. De Nederlandse taal komt in vrijwel al het dagelijkse contact aan bod. Een duo laat bijvoorbeeld samen de hond uit en praat ondertussen gezellig met elkaar waarbij de Nieuwkomer vrijwel ongemerkt de taal leert.

Naast leren om meer en beter Nederlands te spreken, ontwikkelt de Nieuwkomer ook bepaalde communicatievaardigheden door de contacten binnen friend4friend. Zo beschrijft een certificaat het oefenen van intergenerationeel communiceren door een Nieuwkomer: 'Gulia heeft gewerkt aan haar Nederlandse taalvaardigheid en geleerd hoe zij met de oudere Nederlandse generatie kan communiceren.'

Taalvaardigheid ontstaat niet alleen door de omgang met elkaar binnen het duo, maar tevens tijdens groepsactiviteiten of vrijwilligerswerk. Een certificaat vermeldt: 'Tijdens het vrijwilligerswerk heeft Namoud gewerkt aan zijn taalvaardigheid door voor te lezen aan deze kinderen. Hierdoor heeft hij stappen gemaakt in het lezen en spreken van de Nederlandse taal.'

Hoewel al gauw de indruk ontstaat dat met name de taal- en communicatieve vaardigheden van de jonge Nieuwkomer baat hebben bij het contact binnen friend4friend, ontwikkelt ook de jonge Nederlander vaardigheden die betrekking hebben op taal- en communicatie. Denk hierbij aan het leren aanpassen aan het taalniveau van de ander en op een flexibele en creatieve manier omgaan met communicatie, bijvoorbeeld met handen en voeten, plaatjes, of Google Translate. Zo vermelden verschillende certificaten van jonge Nederlanders: 'Tijdens het MDT-traject heeft Fien geleerd op wat voor manier zij het beste het gesprek aan kan gaan met iemand die de taal niet machtig is.' En: 'samen met Aaron is Mieke gegroeid in het communiceren met anderstaligen die de taal nog niet machtig zijn.' Ook zegt een jonge Nederlander: '[...] heel goed heb leren communiceren met mensen die je niet via de taal kan verstaan. Daarin ben ik creatief geworden.'

2.5 Conclusie – friend4friend's bijdrage aan verbinden

De verbinding met anderen komt op verschillende manieren tot stand binnen friend4friend, namelijk door de matching van de jonge Nederlander en Nieuwkomer, via het eigen netwerk van het maatje, in groepsbijeenkomsten en via vrijwilligerswerk. Verbinden met mensen buiten het eigen netwerk door vrijwilligerswerk maakt de relatie van het duo betekenisvol. Bovendien zorgt vrijwilligerswerk in de onderlinge relatie met het maatje voor structuur, een doel, regelmaat en betrokkenheid en voorkomt het een passieve houding vanwege vrijblijvendheid. Niet alleen werkt vrijwilligerswerk verbindend binnen het duo, maar ook daarbuiten. Deelnemers leren door vrijwilligerswerk mensen anders dan zichzelf kennen en met hen omgaan, meevoelen en zich verhouden tot deze andere(n).

Deze omgang met anderen kan zorgen voor een persoonlijke ontwikkeling in het gevoelsleven, zoals meer affiniteit, mededogen, compassie of empathie ontplooiën voor een bepaalde groep. Daarnaast kan ervaring met 'de ander' leiden tot aanpassing in gedrag in relatie tot de ander, zoals zelfverzekerder en spontaner gedrag. Vrijwilligerswerk met een sociaal karakter resulteert tevens in het leren omgaan met algemeen geldende normen in Nederland, zoals verantwoordelijkheid nemen en afspraken nakomen. Voor jonge Nieuwkomers is dit een manier om te leren wat in Nederland anders werkt dan in het land waar ze vandaan komen.

Door verbinding met een nieuw netwerk zijn jongeren beter in staat om problemen op te lossen of kansen te grijpen op verschillende levensgebieden. Uit de gesprekken bleek dat verbinding met anderen leidt tot afname van eenzaamheid en dat dit belangrijk is voor het gevoel 'erbij te horen'. Hiernaast kan verbinding door friend4friend een preventieve werking hebben wat betreft eenzaamheid. Andere kansen die ontstaan vanuit verbinding binnen friend4friend zijn het kunnen terugvallen op een sociaal vangnet en het ontvangen van sociaal-emotionele ondersteuning. Ten slotte wordt wegwijis worden in Nederland genoemd als een kans in friend4friend voor jonge Nieuwkomers. Onder wegwijis worden, wordt onder meer verstaan het vinden van aansluiting bij het Nederlandse systeem (zorg, onderwijs, belastingen, toeslagen), veelal door het ontvangen van alledaagse, praktische hulp.

Ten slotte draagt friend4friend bij aan verbinding van deelnemende jonge Nederlanders en Nieuwkomers door de ontwikkeling van taal- en communicatievaardigheden. Het ontwikkelen van deze vaardigheden wordt door vrijwel alle deelnemers benoemd. De ontwikkeling van jonge Nieuwkomers bestaat voornamelijk uit het leren van de Nederlandse taal, het uitbreiden van de woordenschat en meer zelfvertrouwen in het spreken. Nederlandse deelnemers noemen vaak dat zij creatiever en flexibeler hebben leren omgaan met mensen die de taal niet (geheel) machtig zijn om zodoende uiteindelijk meer verbonden te raken.

3. Vertrouwen tussen groepen en culturen

Samen optrekken en vrijwilligerswerk doen, leidt tot meer kennis over elkaar. Zien dat er naast verschillen vooral ook overeenkomsten zijn, wekt meer onderling begrip op. Daarnaast krijgen jonge Nederlanders door kennis te maken met andere culturen meer zicht op de gevolgen van maatschappelijke uitsluitingsmechanismen in het leven van jonge Nieuwkomers. Omgekeerd geldt dit eveneens voor jonge Nieuwkomers – ook zij maken via friend4friend kennis met andere culturen en leren hiermee omgaan. Bovendien zien jonge Nieuwkomers zich door friend4friend als gewaardeerd onderdeel van de Nederlandse samenleving. In dit hoofdstuk wordt dit verder uiteengezet aan de hand van de deelvraag:

Hoe draagt friend4friend bij aan het vertrouwen tussen groepen en culturen van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?

3.1 Elkaar en elkaars cultuur leren kennen

Friend4friend stelt jongeren in de gelegenheid om kennis te maken met mensen die uit een heel ander land of cultuur komen dan zichzelf. Of, zoals een bestuursvoorzitter van een maatschappelijke organisatie beschrijft: 'In feite helpt friend4friend de Nederlandse jongere om meer wereldburger te worden.' Het leren kennen en omgaan met iemand uit een andere cultuur heeft in vrijwel alle verhalen en gesprekken met jongeren een prominente plek. Voor sommige deelnemers maakt dit aspect deelname aan friend4friend aantrekkelijk. Een coördinator vertelt:

Friend4friend spreekt aan om de andere culturen. Eefje is in Afrika – Tanzania en Kenia – geweest

en zou graag Swahili leren. Eefje zou het liefst een maatje uit Kenia of Tanzania gehad hebben. Maureen komt uit Oeganda, niet de plaats waar Eefje is geweest, maar wel daar in de buurt.

Wederzijds leren over de cultuur van de ander, gebeurt in de meeste gevallen heel natuurlijk via het voeren van gesprekken, uitwisselen van verhalen, bijwonen van groepsbijeenkomsten of doen van vrijwilligerswerk. In sommige gevallen wordt het leren van elkaars cultuur geformaliseerd door jongeren door er een leerdoel aan te koppelen bij de start van friend4friend, zo blijkt uit een aantal certificaten: 'Jivad kan nu nog beter omgaan met de normen en waarden die gangbaar zijn in Nederland. Dat was voor Jivad één van de leerdoelen. Het helpt haar om beter mee

te kunnen doen in de Nederlandse maatschappij.’ En: ‘Justa had als leerdoel kennis te nemen van een andere cultuur en inzichten op te doen over wat het betekent maatschappelijk een bijdrage te leveren. Dit heeft Justa met veel enthousiasme en betrokkenheid volop gedaan!’

In een enkel geval geeft het leren over een nieuwe cultuur inspiratie om hier later op professioneel vlak iets mee te gaan doen, zoals bij Kimberly:

Kimberly heeft tijdens haar MDT kennis gemaakt met een nieuwe doelgroep, waardoor ze meer inzicht heeft in wat zij op professioneel vlak wil doen. Zij heeft meegemaakt hoe het is om samen met één persoon aan de slag te gaan en haar leefwereld kunnen ontdekken.

Gesprekken en verhalen als vehikel voor vertrouwen

Elkaar en elkaars cultuur leren kennen wordt veelal gedaan door het voeren van gesprekken die gaan over een veelheid aan onderwerpen die in meer of mindere mate cultureel gerelateerd zijn en verschillen én overeenkomsten blootleggen. Door elkaar op verschillende onderwerpen te leren kennen, groeit het vertrouwen in elkaar. Een greep uit de onderwerpen die bij de duo's aan bod komen, zijn: elkaars gewoonten, normen en waarden, tradities, gebruiken, geschiedenis, routines, ervaringen, politiek, achtergrond, levensverhaal, religie, levensbeschouwing, verplichtingen, muziek, taal, vakanties, eten en drinken, familie, school, boeken, de actualiteit en woonsituatie. De variatie aan gespreksonderwerpen om elkaar en elkaars cultuur te leren kennen blijkt ook uit de volgende citaten: '[Het] ging over dingen voor school, heel praktisch, ditjes datjes. Maar ook over religie. Was ook wel interessant. Buddy is moslima, ik heb tatoeages, hoe zit het dan met piercings bijvoorbeeld? Was ook leuk om het daar over te hebben.' En: 'Wat op mij indruk heeft gemaakt: in onze cultuur kunnen meisjes niet alleen wonen na hun studie. Maar Gerda vertelde me dat haar gezin in Den Haag woont en zij in Utrecht woont. Dit vind ik heel sterk.'

In het algemeen vind ik bejaardenhuizen iets goeds. Maar in onze cultuur bestaat het niet. Je neemt oude of zieke mensen in je eigen huis. De familie zorgt voor de ouderen en zieken. Hier is er een andere realiteit en dat moet je accepteren.

In veel gesprekken komen de overeenkomsten en verschillen tussen culturen en landen vaak expliciet naar voren.

En toen gingen we vergelijken, wat is nu het verschil, dat Nederlanders, ze hebben altijd het raam open en ze doen wel of ze vriendelijk zijn, maar vaak is het contact dan toch wel weer formeel in plaats van wild en gastvrij. Dat soort dingen, ik noem maar een voorbeeld. We gingen echt met elkaar in discussie en dat vond ik echt heel erg leuk.

De uitwisseling van verhalen door het duo is wederzijds. Dat betekent dat niet alleen de jonge Nieuwkomers leren over Nederlandse cultuur, maar de jonge Nederlander ook leert van de verhalen van de Nieuwkomer. Beide beleven veel plezier aan het vertellen van hun eigen verhaal, het leren over de ander en ervaren het als verrijkend: 'Wat ik er zelf aan had, was eigenlijk, de nieuwe cultuur. Ze vertelde over haar familie en hoe het thuis is, dat het toch wel allemaal anders is dan verwacht.' Ook op de certificaten komt naar voren dat het uitwisselen van verhalen verrijkend is.

Andersom heeft Lucia ook een bijdrage geleverd aan haar buddy Chris door haar kennis te laten maken met haar Syrische achtergrond. Lucia vond het fijn te delen over zichzelf en heeft ervaren dat het tonen van werkelijke interesse in de ander, ongeacht afkomst en achtergrond, verrijkend is.

Groepsbijeenkomsten en vrijwilligerswerk

Sommige coördinatoren stellen de uitwisseling tussen deelnemers uit verschillende culturen centraal in een groepsbijeenkomst. Dit doen ze bijvoorbeeld door één of meerdere activiteit(en) te organiseren specifiek gericht op het beter leren kennen van de andere cultuur aan de hand van diverse onderwerpen. Daarnaast besluit een coördinator weleens een hele avond in het teken te laten staan van culturele uitwisseling. Zo vertelt een coördinator uit Noord-Holland: 'Tijdens de vorige groepsbijeenkomst deden we een cultuuravond. Dus toen mocht ieder koppel een presentatie maken over de cultuur van hun buddy.'

Het leren kennen van elkaar en elkaars cultuur, gebeurt naast groepsbijeenkomsten, tevens middels vrijwilligerswerk. Het uitvoeren daarvan is, net als de term 'vrijwilligerswerk', voor sommige Nieuwkomers nieuw en onbekend. Het samendoen van vrijwilligerswerk is daarom voor de begripsvorming van de Nieuwkomer waardevol: 'de hele term vrijwilligerswerk is voor heel veel mensen onbekend. Het is goed om daar bekendheid aan te geven. Dat je uit interesse of betrokkenheid iets doet voor een ander.'

Gezamenlijke activiteiten

Naast vrijwilligerswerk en groepsbijeenkomsten onderneemt het duo gezamenlijke activiteiten. Hierbij leert het duo veel over elkaar en elkaars cultuur. Duo's gaan bijvoorbeeld samen eten, in een restaurant van de eigen cultuur of bij één van hen thuis. Ook wordt er samen gewinkeld waarbij terloops en bijna ongemerkt kennis en ervaring worden uitgewisseld over de ander en de andere cultuur.

We waren aan het winkelen in het winkelcentrum en ik zei dat ze zo'n leuke rugzak had. Het is een rugzak met bloemetjes. En toen vertelde Ayaan waar ze de rugzak had gekocht. Dat ze die op reis had gekocht. En dat was dus de vlucht naar Nederland. Achter die rugzak bleek een heel verhaal te zitten.

3.2 Onderling begrip

De meeste onderlinge ervaringen waren positief. Dit zorgde voor meer kennis van en inzicht in elkaar en leidde tot onderling begrip. Zo vertelt een deelnemer op de vraag van haar coördinator welke situatie haar het meest is bijgebleven: 'Ik denk het meest met Azier. Hij heeft een hele lastige jeugd gehad, met kou en genoeg eten had hij vroeger niet. Ja, dat raakte me wel heel erg. Hij is door hele moeilijke dingen gegaan.' Door samen op te trekken identificeren jongeren zich met elkaar, leren zij niet te oordelen vanuit eigen normen en waarden en verbreden of veranderen zij hun beeld van de ander. Oftewel, jongeren leren door een andere bril te kijken naar de ander en zichzelf. Dat vergroot hun bewustzijn dat er veel ver-

schillende ervaringen, levens- en zienswijzen zijn. Een coördinator reflecteert hierop met een deelnemer: 'Dus Leo heeft jou eigenlijk een andere zichtwijze op de wereld gegeven, in ieder geval dat er ook andere zienswijzen zijn op de wereld.'

Door de verbreding van de eigen perceptie en het inzicht dat er ook andere percepties bestaan, realiseren deelnemers zich dat het beeld dat over een bepaalde groep in de media geschetst wordt, niet altijd klopt. Een coördinator uit Groningen noemt dit 'hartkennis': 'Maar in dat stukje herkenning van "O, jij bent ook een jongen van 17 die van voetbal houdt", zit een hartkennis.' Door meer onderling begrip kunnen jongeren zich beter inleven in de ander. 'Zij heeft een breder beeld gekregen van diverse culturen en kan zich beter inleven in de problemen waar Nieuwkomers tegenaan lopen', valt er op een certificaat te lezen. Een deelnemer illustreert dat tevens als volgt in een interview:

Door Zeynab weet ik hoe het is om je eenzaam te voelen en ergens terecht te komen waar je niet weet hoe dingen werken. Het is een hele andere beleevingswereld. Nieuwkomers nemen ook kennis en een andere cultuur mee. Dat zie ik als een aanwinst. Zo zijn wij Nederlanders veel individueler, terwijl in haar cultuur mensen veel meer dingen samen doen. Ook zijn wij meer gehaast. Verder heb ik veel geleerd over de islam.

Niet alleen zorgen kennis van en inzicht in een andere culturele wereld voor meer begripvolle gedachten bij deelnemers, maar het leidt ook tot meer begripvol

handelen. Er is dus eveneens sprake van sociale reflexiviteit. Er wordt gereflecteerd op het eigen handelen binnen de situatie, in relatie tot elkaar en met oog voor ieders rol.

Ik heb geleerd dat iemand ja zegt omdat het zo hoort. Nu check ik het of iemand echt kan en zeg ik: zegt u het maar. Anders zit ik hier voor niets en dat is vervelend. Ik probeer iets meer rekening met de persoon te houden. Of dat je een vrouw een hand wil geven zonder te vragen of ze het goed vindt dat ik haar een hand geef. Voor ons is dat heel normaal.

Hoewel veruit de meeste omgang positief was, was dat niet altijd zo. Dit betreft met nadruk een uitzonderlijk geval, omdat dit maar één keer uit alle interviews naar voren is gekomen. Het betreft een Nederlandse deelnemer die omschrijft dat er in het contact dat zij had met haar maatje sprake was van grensoverschrijdend gedrag waardoor zij het contact heeft beëindigd.

Het onderlinge contact was in de basis goed. Wel was het zo nu en dan een behoorlijke uitdaging. Ik was gekoppeld aan een Ghanese jongen en heb hem vooral in het begin een aantal keer duidelijk moeten maken dat ik enkel en alleen als vriend vanuit dit project hem kwam helpen. Ik heb daarom geprobeerd het contact wat zakelijker te houden, maar uiteindelijk heb ik toch moeten besluiten het project te beëindigen omdat mijn grens werd overschreden.

De situatie is met het duo besproken en voor beide deelnemers is het een leerervaring weest.

3.3 Bridging - overbruggen (voor)oordelen

Bij de start van deelname aan friend4friend blijken soms vooroordelen over Nieuwkomers of buitenlanders te leven bij Nederlanders. Zo ziet een docent regelmatig vooroordelen bij haar studenten die starten met hun stage bij friend4friend. Deze vooroordelen verdwijnen gedurende de omgang met hun maatje meestal als sneeuw voor de zon en dat blijft hen lang bij. Een docent vertelt over haar studenten die meededen aan friend4friend: 'Onze studenten dachten dat ze lui zouden zijn en ze zien in de praktijk dat ze ontzettend hun best doen. [...] Als je eenmaal zo'n ervaring hebt gehad, dan blijf je altijd denken dat je in de praktijk hebt gezien dat je vooroordeel niet klopte.'

Het feit dat Nederlandse jongeren vooroordelen hebben over Nieuwkomers voor of tijdens de start van friend4friend wordt onderschreven door Nederlandse deelnemers. Zo stelt een jonge Nederlander: 'Vanuit mijn omgeving had ik een bepaald beeld van buiten-

landers, dat niet helemaal klopt.' Ook angsten, zoals bang zijn onvoldoende aansluiting te vinden, worden in het onderlinge contact vaak al snel ontkracht.

Ik was heel bang dat ik haar niet goed zou kunnen begrijpen en dat ik niet aan haar wensen zou voldoen. Maar het eerste gesprek was zo warm! Ze had eten voor me gemaakt. We konden al snel praten over hoe ze dat had voorbereid. Er was dus al gesprekstof door het eten dat ze had gemaakt.

Jonge Nieuwkomers vinden het vaak prettig om hun eigen verhaal te vertellen. Voordat zij naar Nederland kwamen, hadden zij immers vaak een volwaardig leven in hun land van herkomst. Uit de gesprekken blijkt dat Nieuwkomers, naast dat zij het prettig vinden om hun verhaal te vertellen, middels hun verhaal graag vooroordelen van Nederlanders over hun eigen bevolkingsgroep, of soms zelfs 'buitenlanders in het algemeen', willen ontkrachten. Zo schetst een jonge Nieuwkomer: 'Als Greta naar mijn huis komt en ziet hoe ik leef, dan vertelt ze aan haar vrienden dat ik een normaal persoon ben en dat buitenlanders niet raar zijn.' Andersom komt in de interviews niet terug dat jonge Nederlanders de behoefte hebben om vooroordelen van jonge Nieuwkomers over hen te ontkrachten.

Het overbruggen van vooroordelen op individueel, microniveau dus, kan op macroniveau grote gevolgen hebben, zo stelt een klantmanager van een bij friend4friend betrokken gemeente. Door mee te doen aan friend4friend, door bijvoorbeeld een Syriër bij je thuis uit te nodigen, ervaar je in de praktijk de papieren werkelijkheid die we kennen van tv of krant. Vertaald van micro- naar macroniveau leidt de afname van vooroordelen vanuit persoonlijke ervaringen tot een toename van vertrouwen en tolerantie jegens die groep, zo schetst de klantmanager.

Die 'buitenlanders' en zo. Als er een nieuw azc moet komen. Of als er een diefstal is van goederen door iemand die in het azc zit. Dan is soms de hele groep de pisang. Als je dan iemand persoonlijk leert kennen, draait dit heel snel om.

Dit kan grote maatschappelijke impact hebben op die groep. Het overbruggen van vooroordelen is voor sommige jonge Nederlanders reden om na friend4friend extra verdieping te zoeken of er een vervolg aan te geven, zoals door het oppakken van vrijwilligerswerk voor vluchtelingen of het lezen van een boek over dit onderwerp. Een deelnemer vertelt: '[Daardoor is] mijn blik op Nieuwkomers echt veranderd. Ik wil daar wel meer mee in de toekomst. Bijvoorbeeld door middel van vrijwilligerswerk. Ik ben ook een boek aan het lezen over vluchtelingen.' Een andere deelnemer

zegt dat haar verdieping in de mensen en verhalen achter Nieuwkomers maakt dat ze dit altijd zal meenemen in haar latere carrière. Oftewel, aansluitend bij de intenties van friend4friend, beïnvloeden de ervaringen opgedaan tijdens friend4friend bovendien ervaringen buiten of na friend4friend, bijvoorbeeld in politiek en beleid.

Ik studeer European Studies. En dat is redelijk politiek. Waar ik ook ga werken, ik zal deze ervaring altijd meenemen. Mensen die politiek of beleid maken, staan meestal ver af van het verhaal van mensen, van de praktijk. Door iets dichterbij te komen, realiseer je je: het zijn gewoon mensen. Je krijgt een andere blik op een cultuur door de verhalen en de mensen te leren kennen. Beleid houdt rekening met cijfertjes. Ik zal dit altijd meenemen, waar ik ook ga werken. Leer de mensen kennen, en kijk niet alleen naar de cijfertjes.

3.4 Zicht op uitsluitingsmechanismen

Jonge Nederlanders krijgen meer zicht op de gevolgen van maatschappelijke uitsluitingsmechanismen in het leven van jonge Nieuwkomers door friend4friend, zo blijkt uit de interviews en de certificaten. Nederlanders krijgen zelf vaak nooit te maken met de maatschappelijke uitsluitingsmechanismen waar jonge Nieuwkomers tegenaan lopen. Door kennis te nemen van de ervaringen van Nieuwkomers met deze uitsluitingsaspecten, leren jonge Nederlanders een andere kant van hun land kennen.

Uitsluitingsmechanismen kunnen op allerlei manieren voorkomen. Het kan een gevoel zijn, maar kan ook tot uiting komen in zichtbaar gedrag of een gebeurtenis. Uitsluitingsmechanismen treden in werking door bijvoorbeeld oneerlijke verdeling van privileges of ongelijke behandeling. Ze kunnen ontstaan door onder meer onbegrip, een gebrek aan herkenning, miskenning of afgunst. Zicht op uitsluitingsmechanismen van Nieuwkomers in Nederland, laten Nederlandse jongeren zien dat het niet vanzelfsprekend is om 'erbij te horen' en 'mee te doen'. Jonge Nederlanders halen verschillende voorbeelden aan waardoor zij zicht kregen op de uitsluiting die hun maatje of zijn of haar netwerk heeft meegemaakt.

[De] man had een ervaring dat de chauffeur hem aansprak dat hij zijn ov-chipkaart vergeten was; de chauffeur zei: "dit is niet de manier waarop dit gebeurt in ons land." Zo van, dit is niet uw land, [dat is] hoe hij dat zei.

[...] dat ze vertelde dat ze in de bus stapte en hoe zij aangesproken werd door een andere reiziger die dan zei: Hee, kunt u alstublieft uw kind stilhouden. Gewoon, dat soort dingen dus. Ik word niet aangesproken in de bus. Dat soort dingen, je leeft in hetzelfde land maar je ervaart andere dingen of je maakt andere dingen mee. En dat zou je niet zo horen als je niet zo met de persoon in contact kwam.

Daar heb ik echt veel van geleerd. Ook omdat Yasmin tussen verschillende azc's wordt geslingerd. Yasmin heeft me een rondleiding gegeven met haar telefoon

en ik heb daar mensen gezien die daar zitten omdat ze trans zijn, niet zichzelf kunnen zijn. Hoe meer je ziet, hoe frustrerender het is. Afschuwelijk beleid.

Het inzicht in uitsluitingsmechanismen dat ontstaat door de omgang met de jonge Nieuwkomer creëert dankbaarheid bij de jonge Nederlander. Zo benoemen sommigen dat het inzicht dat ze een geprivilegieerd leven leiden hun 'blinde vlek' heeft blootgelegd en een gevoel van waardering en dankbaarheid veroorzaakt. Dit geldt voor zowel hun eigen leven als 'over hoe bepaalde dingen in Nederland gaan'. Een coördinator uit Noord-Holland zegt het zo: *'Ook verrijkt het je leven dat je daarover met elkaar kan praten en dat je kan beseffen hoe goed jij het bijvoorbeeld hebt. Ik merk dat ook in de groepsbijeenkomsten.'*

3.5 Gevoel van waardering en erbij horen

Friend4friend draagt eraan bij dat jonge Nieuwkomers zich een gewaardeerd onderdeel van de Nederlandse samenleving voelen en zich erbij horen voelen door de gelijkwaardigheid met jonge Nederlanders. Gelijkwaardigheid is een belangrijk vertrekpunt van friend4friend. Gelijkwaardigheid gaat uit van overeenkomsten, respect en wederkerigheid. Dit gaat hand in hand met het erkennen, respecteren en leren van verschillen, inclusief verschillen in machtspositie – de erkende ongelijkheid. Binnen friend4friend is erkende ongelijkheid een onderdeel van gelijkwaardigheid.

Zo is de Nederlandse jongere bijvoorbeeld in het voordeel omdat hij de taal spreekt, de cultuur kent en de 'weggetjes' weet. Hij is echter niet in het voordeel als hij wil weten hoe het leven in bijvoorbeeld Iran is, want daar is de ander expert op zijn eigen gebied, vertelt lector Lilian Linders in een interview. Een coördinator uit Groningen voegt hieraan toe:

Niet zozeer om iets voor elkaar te doen, te regelen of te organiseren maar gewoon: door er voor elkaar te zijn, elkaar te leren kennen en erachter te komen dat je op die manier, via contacten, iets kunt opbouwen. Die insteek dat het is gebaseerd op de relatie vind ik heel mooi aan zo'n maatjesproject.

Aangezien gelijkwaardigheid een belangrijk kenmerk van friend4friend is, grijpen sommige coördinatoren in zodra de ongelijkheid groeit en daarmee de gelijkwaardigheid in het geding komt. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren als het hulpverleners te veel de boventoon voert in de onderlinge relatie.

Aan de andere kant probeer ik ook wel het helpen eruit te krijgen en zeg ik: die ander is ook een jongere met eigen kwaliteiten. Het is niet iemand die hulpeloos is. Hij of zij heeft ook het één en ander in zich om dingen goed op te kunnen lossen. Ik pas dan de presentiebenadering toe. Dat is de benadering dat je meer samen optrekt, oploopt. Dat je een luisterend oor biedt. Dat je er bent voor de ander zonder dat je meteen in de hulpverlenersmodus zit.

Gelijkwaardigheid en een gevoel van erbij horen ontstaat vaak als deelnemers iets doen wat ze allebei leuk vinden, zoals sport: 'Sport zorgt voor verbinding. En het voeren van gesprekken gaat makkelijker tijdens het sporten.' Een klantmanager die vanuit een gemeente betrokken is bij friend4friend benoemt dat deelname aan friend4friend 'niet gesanctioneerd is'. Oftewel: 'Voor een bijstandsuitkering moeten ze aan voorwaarden voldoen, voor de inburgering bestaan voorwaarden, als de inburgering klaar is, zijn er participatievoorwaarden om de levensomstandigheden van de bijstand te behouden. Ze moeten heel veel.' Het feit dat deze voorwaarden of sancties niet van toepassing zijn op friend4friend, maakt dat iemand zich gewaardeerd, gehoord en serieus genomen voelt en dit creëert rust en vertrouwen, aldus de klantmanager.

3.6 Conclusie – friend4friend's bijdrage aan vertrouwen

Friend4friend draagt op verschillende manieren bij aan het vertrouwen tussen groepen en culturen van de Nieuwkomer en Nederlander. Allereerst is de mogelijkheid om kennis te maken met mensen uit een heel ander land of andere cultuur voor veel deelnemers een belangrijk element van friend4friend, voor sommigen is dit doorslaggevend voor deelname. Het uitwisselen van deze kennis over elkaar gaat meestal heel natuurlijk en terloops, in gesprekken, via de groepsbijeenkomsten, vrijwilligerswerk of gezamenlijke activiteiten die het duo onderneemt. Soms stuurt een coördinator heel expliciet aan op de onderlinge uitwisseling van kennis over elkaar, elkaars land en cultuur door de groepsbijeenkomst in het teken daarvan te zetten.

Een enkele uitzondering daargelaten, bouwen de meeste duo's positieve ervaringen in de omgang op en leren ze overeenkomsten en raakvlakken kennen. Jongeren identificeren zich in het onderlinge contact met elkaar en leren andere normen en waarden

kennen. Hierdoor verbreedt of verandert hun beeld van de ander en ontstaat er bewustzijn dat er veel verschillende percepties, levenservaringen, gewoontes en zienswijzen zijn. Dit leidt in de meeste gevallen tot meer begripvol denken en handelen jegens elkaar en vergroot daarmee het vertrouwen.

Vertrouwen tussen jonge Nederlanders en Nieuwkomers groeit tevens door het doorbreken van vooroordelen. Uit de gesprekken komt naar voren dat Nieuwkomers in hun verhalen aan Nederlanders graag korte metten maken met vooroordelen van Nederlanders over bepaalde bevolkingsgroepen of buitenlanders. Sommige ideeën of gevoelens jegens Nieuwkomers worden in het onderlinge contact al snel ontkracht. Het elkaar beter leren kennen leidt tot afname van vooroordelen, niet alleen doordat jongeren een ander beeld opdoen van de (collectieve) cultuur van de ander, maar zij leren de ander bovendien op individueel, menselijk niveau kennen, wat het beeld van de individuele ander verandert. Dit is voor sommige deelnemers aanleiding om zich verder te verdiepen of in te zetten voor Nieuwkomers, bijvoorbeeld via vrijwilligerswerk. Een klantmanager van een betrokken gemeente omschrijft de maatschappelijke impact: 'friend4friend draagt bij aan de afname van vooroordelen over groepen door toenemend vertrouwen en meer tolerantie vanuit de persoonlijke ervaring met anderen die hij of zij daarvoor niet of nauwelijks kende.'

Zicht op uitsluitingsmechanismen waar Nieuwkomers in de Nederlandse samenleving mee te maken hebben, doet Nederlandse deelnemers veelal inzien dat het niet vanzelfsprekend is om 'mee te doen' en 'erbij te horen'. Jonge Nederlanders geven vaak aan onder de indruk te zijn van de verhalen van Nieuwkomers waarin uitsluiting voorkomt. Zicht op uitsluitingsmechanismen en begrip hiervoor, leidt tot groeiend onderling vertrouwen. Het doet jonge Nederlanders beseffen dat zij een geprivilegieerd leven leiden en dat uitsluiting en discriminatie écht zijn en in het alledaagse leven van veel Nieuwkomers voorkomen.

Vertrouwen ontstaat ten slotte door een gevoel van waardering en erbij horen. Dit wordt, dankzij de erkende ongelijkheid, geborgd doordat gelijkwaardigheid een belangrijk uitgangspunt is van friend4friend. Een jonge Nieuwkomer en Nederlander zijn beide van betekenis voor elkaar, ook al ligt het taalniveau van de Nieuwkomer in veel gevallen achter op dat van de Nederlander. De gelijkwaardigheid ontstaat doordat friend4friend niet draait om het aanbieden of ontvangen van hulp, maar om de waardering die komt met ieders eigen en unieke culturele, persoonlijke en emotionele inbreng tijdens friend4friend.

4. Versterken van jonge Nederlanders en Nieuwkomers

Een veerkrachtige houding is het vermogen om zelf problemen op te lossen en kansen te grijpen. Meer veerkracht betekent dat jongeren het vermogen hebben om zelf actief te werken aan het bereiken van een door hen gewenste situatie. Friend4friend draagt bij aan het verwerven van veerkracht van jonge Nederlanders en Nieuwkomers. In veel gevallen verbeteren het zelfvertrouwen en het zelfbeeld tijdens deelname aan friend4friend. Tevens ervaren jongeren dat zij van betekenis zijn voor de samenleving door het vrijwilligerswerk dat zij doen via friend4friend. Tevens versterkt friend4friend het toekomstbeeld van jongeren. Zij krijgen meer zicht op wat zij willen met hun toekomst. Ten slotte verwerven jongeren persoonlijke en werkgerelateerde vaardigheden via friend4friend. Denk hierbij aan het verbreden van hun perspectief op de wereld en op eigen interesses en het verbeteren van hun cv. In dit hoofdstuk wordt bovenstaande nader uitgewerkt aan de hand van de deelvraag:

Hoe draagt friend4friend bij aan het versterken (veerkracht) van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?

4.1 Zelfvertrouwen en positief zelfbeeld

Om te ontdekken wie je zelf bent, heb je andere mensen nodig om je aan te kunnen spiegelen en een beeld over jezelf te vormen. Hiervoor zijn een sociale basis, vastigheid en een referentiekader nodig en dat is wat met name Nieuwkomers vaak missen, zo stelt de coördinator friend4friend in Groningen. Vanuit het op een laagdrempelige manier verkennen van raakvlakken ontstaat verbinding tussen de maatjes. Vanuit deze verbinding kunnen jongeren zich spiegelen en hun zelfbeeld vormen. Een coördinator benoemt:

Eén van de deelnemers vond zichzelf best gastvrij, maar door mee te doen aan f4f kwam ze erachter dat dit niet het geval was. Ze stond niet open voor gesprekken met onbekenden en plande haar hele week vol. Toen kwam ze in contact met haar buddy. Daar bleek zij altijd mee te kunnen eten en haar buddy stond open voor alle vragen. Ook kreeg ze een aantal nieuwe inzichten over het geloof van haar buddy. Uit interesse heeft zij zelfs twee dagen gevast tijdens de Ramadan. Ze werd 's avonds uitgenodigd voor de iftar en heeft geholpen met het maken van de gerechten. Het was een complete eyeopener voor haar.

Het werken aan het eigen zelfbeeld of zelfvertrouwen, formuleren sommige deelnemers bij de start van friend4friend expliciet als leerdoel. Zo valt op een certificaat te lezen dat een deelnemer zekerder wilde worden over genomen beslissingen. Andere jongeren willen leren om zich comfortabeler te voelen met mensen buiten de sociale groep en beter in hun vel te zitten, minder verlegen te zijn of – meer in het algemeen – uit hun comfortzone te treden. Het kweken van meer zelfvertrouwen tijdens friend4friend lukt in veel gevallen, blijkt onder meer uit de toelichting op de certificaten: ‘De gesprekken hebben Joussef geholpen meer zelfvertrouwen te hebben. Dit bleek eveneens uit het feit dat Joussef samen met Jildou een presentatie over friend4friend heeft verzorgd voor *De Appeltjes van Oranje!*’

Het uitvoeren van het vrijwilligerswerk kan ook een generator zijn van zelfvertrouwen, vertelt een Nederlandse deelnemer. Dit komt in onderstaand citaat, waarin tevens de gelijkwaardigheid van de onderlinge relatie geïllustreerd wordt, mooi naar voren.

[...] je bent allebei nieuw bij dat vrijwilligerswerk. Je gaat samen wat aan. Je gaat het hand in hand doen. Ik denk dat dat een positief effect heeft op het zelfvertrouwen. Want iedereen ziet dan ook: ook Nieuwkomers hebben veel talenten. Dat ze niet zo goed Nederlands kunnen, zegt niet dat ze dom zijn. Via het vrijwilligerswerk kunnen ze zich op een andere manier inzetten en laten zien dat zij ook iets in te brengen hebben in plaats van dat ze het gevoel hebben dat ze de hele tijd een achtergestelde positie hebben.

Een enkele deelnemer spreekt uit dat de onderlinge omgang niet alleen maar bevorderlijk is voor het zelfvertrouwen en de eigenwaarde van de jonge Nieuwkomer. Zij wijzen erop dat deze omgang het zelfvertrouwen en de eigenwaarde bovendien kan ondermijnen, omdat de jonge Nieuwkomer zo geconfronteerd wordt met het verschil in privileges.

Ik denk dat het een beetje dubbel kan zijn. Als ik denk aan de privileges die ik heb en hij niet, dan denk ik dat dat heel confronterend kan zijn. Hij zou zich daardoor minder kunnen gaan voelen dan ik. Zo van: zij kan wel naar het hbo en ik niet. Dat zou negatief kunnen zijn.

Zelfvertrouwen en taal

Zelfvertrouwen wordt bij de jonge Nieuwkomers vaak gekoppeld aan het spreken van de Nederlandse taal: ‘[...] en ik hoorde steeds meer dat Sarina haar zelfvertrouwen kreeg en in het Nederlands begon te praten en te discussiëren.’ Of, zoals een Nieuwkomer zelf zegt: ‘Eerst was ik een beetje bang. Maar nu durf ik Nederlands te praten tegen de kinderen. Nu is het be-

ter.’ Het durven spreken van de Nederlandse taal geeft hen tevens op andere leefgebieden zelfvertrouwen en daardoor durven ze tevens andere dingen, vertelt een coördinator.

Zelfvertrouwen wordt ook gestimuleerd middels taal door bemoedigende en waarderende woorden die het maatje uitspreekt over de ander. Zo noemen verschillende deelnemers dat zij hun maatje inspirerend vinden en dat het voorbeeld dat hun maatje hen biedt, motivatie en energie geeft. Een Nederlandse deelnemer omschrijft haar maatje als een sterke vrouw, die op haar eigen benen staat. Haar positieve houding inspireert de jonge Nederlandse. Deze complimenteuzen woorden voeden het zelfvertrouwen van haar maatje. Een andere Nederlandse deelnemer beschrijft hoe hij geïnspireerd raakt om meer uit zijn studie te halen door zijn maatje.

Hij krijgt de kans om met het Nederlands bezig te zijn en ik zie dat hij het maximale eruit wil halen. Ik zie daar een stukje discipline bij hem. Daar heb ik echt van geleerd. Dat heeft me wel aan het denken gezet. Dat het belangrijk is, ook in mijn situatie, om ook na school bezig te zijn met de stof. Dat het goed is om je opdrachten en huiswerk te maken. Dat je er dan nog meer van leert. Hij is gemotiveerd. Hij wil de Nederlandse taal leren. Hij is echt uit zijn comfortzone gestapt. Hij durfde eerst niet met de kinderen te praten. Maar hij heeft het toch gedaan. Hij gaf het niet op. En dat motiveert mij dan weer.

Andersom raakt de jonge Nieuwkomer evenzeer geïnspireerd en gestimuleerd door de Nederlander.

Ja. Tirza is een meisje, ze heeft gestudeerd, ze is onafhankelijk. Dat stimuleert mij. Ik kan dat ook! Bijvoorbeeld: Tirza boekte een reis voor haarzelf naar Portugal. En ik heb haar nagedaan. Ik heb ook een reis geboekt. Ik dacht: waarom niet?

4.2 Van betekenis voor de samenleving

Deelnemers zien friend4friend als een uitgerekende kans om van betekenis te zijn voor de samenleving, zo blijkt uit het overgrote deel van de interviews. Deelnemers krijgen een betekenisvol gevoel door bijvoorbeeld vrijwilligerswerk te doen bij de spelothek, (levens)pakketten met eerste levensbehoeften bij stichting Ayudamè uit te delen aan minderbedeelden of de hond van een oudere meneer uit te laten. Ook via social challenges ervaren deelnemers betekenis en voldoening, bijvoorbeeld door het opruimen van straatvuil, het ondertekenen van petitie's, koekjes bakken voor de buurt of een week geen vlees eten.

Voor Nederlandse deelnemers ontstaat het gevoel van betekenis vaak niet alleen doordat zij zich inzetten voor de samenleving, maar evengoed doordat zij zich betekenisvol inzetten voor de Nieuwkomers en de vooruitgang die zij vervolgens bij hem of haar zien. Certificaten beschrijven dat jonge Nederlanders jonge Nieuwkomers eveneens helpen met praktische en alledaagse bezigheden zoals inkopen doen, abonnementen aanschaffen, koken of ondersteuning bij de Nederlandse taal. Ook het aanreiken van handvatten voor de toekomst aan Nieuwkomers geeft Nederlanders voldoening. Een jonge Nederlander vertelt dat zij haar maatje geholpen heeft bij vragen als: Welke studie kan ze kiezen? Hoe kan ze zelfstandiger worden? Een andere Nederlandse deelnemer omschrijft het als volgt:

Ik help haar met kleine dingen. Als ze een huisdier zou willen, kan ik daar meer over vertellen dan haar ouders. Maar ik kan ook helpen met belangrijke zaken zoals haar studiekeuze. Ik weet hoe het systeem werkt. Eigenlijk draag ik bij aan haar algemene kennis. Als je die vergroot, heb je een grotere kans om een toekomst op te bouwen.

Net als het opdoen van (meer) zelfvertrouwen, wordt het leveren van een maatschappelijke bijdrage door sommige deelnemers geformaliseerd in een leerdoel. Op het certificaat van Jasmijn staat bijvoorbeeld dat

zij door haar leerdoel geleerd heeft wat het betekent om maatschappelijk een bijdrage te leveren.

Betekenisvol bezig zijn ervaren deelnemers niet alleen tijdens friend4friend, maar soms ook na afloop als zij aan de slag gaan als assistent-coördinator. Een assistent-coördinator is een oud-deelnemer van friend4friend (dat kan een jonge Nederlander zijn, maar net zo goed een Nieuwkomer) die zich door z'n motivatie en betrokkenheid positief onderscheidt van andere deelnemers. Alle assistent-coördinatoren combineren deze taak met een stage van school. Eén van hen beschrijft het betekenisvolle gevoel dat deze functie hem geeft als volgt:

Eerst was het: ik vroeg hulp. En nu is het: ik geef hulp. Eerst wordt je geholpen en daarna ga je anderen helpen. Die transitie is heel belangrijk, denk ik. Dat je zelf ook het gevoel hebt dat je ertoe doet. Dat je ook een verschil kan maken in deze maatschappij. Een bevestiging van dat je het goed doet en dat je op de juiste weg bent.

Door oud-deelnemers in te zetten als assistent-coördinatoren snijdt het mes aan twee kanten. Enerzijds hebben jongeren een betekenisvolle stage en anderzijds worden jongeren zo direct betrokken bij de ontwikkeling en verbetering van friend4friend.

4.3 (Meer) zicht op wensen voor de toekomst

Friend4friend wordt zo passend mogelijk ingericht, onder meer door vrijwilligerswerk aan te bieden dat aansluit bij de interesses van de jongeren. Zowel de jonge Nieuwkomers als de jonge Nederlanders kunnen vervolgens zelf de afweging maken of dat vrijwilligerswerk bij hen past en zo meer zicht krijgen op hun eigen wensen voor de toekomst.

Nieuwe groep

Zoals eerder werd besproken, is friend4friend voor vrijwel alle jongeren een uitgelezen kans om een nieuwe groep, buiten hun eigen groep of bubbel, te leren kennen. Dat het leren kennen van een nieuwe groep óók een manier is om meer zicht te krijgen op de eigen wensen voor de toekomst is echter nog niet aan bod gekomen. Door het omgaan met een nieuwe groep ontdekken deelnemers nieuwe leefwerelden, worden vooroordelen ontkracht en ontstaat er in bijna alle gevallen 'liefde voor de groep', zo vertelt een docent betrokken bij friend4friend. Voor sommige deelnemers is dit aanleiding om zich op professioneel vlak met de nieuwe groep bezig te houden.

Als studenten binnenkomen vragen we vaak: met welke doelgroep wil je werken? Vaak worden er heftige doelgroepen genoemd: gedetineerden, gevangenen en dak- en thuislozen of verslaafden. Ouderen, Nieuwkomers of mensen met verstandelijke beperking worden minder vaak gekozen. Bij de doelgroep Nieuwkomers is dat vaak gebaseerd op vooroordelen: die redden zichzelf maar en die komen hier alleen maar profiteren. Bij ouderen is het traag, niks aan en saai en verstandelijk beperkten: die kwijlen alleen maar. Dus die 3 doelgroepen worden door vooroordelen en aannames vaak niet gekozen. Maar juist in onze hybride projecten zitten die doelgroepen. Om ze ook kennis te laten maken met deze doelgroepen. Omdat ze voor hun beroepsstage grotendeels zelf mogen kiezen binnen wat wij aan mogelijkheden voor de studenten zien. Dus op die manier krijgen ze ook een beeld van deze doelgroepen. En dan zie je bijna voor 100 procent aan het einde van het project liefde voor die doelgroep en dat is dan tegelijkertijd ook de meerwaarde daarvan.

Studie

Door friend4friend krijgen deelnemers meer zicht op studie- en opleidingsmogelijkheden die hen interesseren. Sommige deelnemers twijfelen bij aanvang van friend4friend welke opleiding zij willen kiezen en zien het vrijwilligerswerk van friend4friend als een mogelijkheid om te ontdekken of een bepaalde sector bij hen past. Ook de omgang met hun maatje

kan deelnemers zicht geven op een studie die bij hen past. Een Nederlandse deelnemer zegt hierover:

[...] ik wist niet zo goed wat ik wilde studeren en ik heb wel veel geleerd van Nikita en haar verhalen over haar vlucht. Dan voelde ik me machteloos. Ik wil daarom iets studeren om ook mensen te helpen. Ik denk aan Management of International Social Challenges in Rotterdam. Friend4friend heeft m'n ogen geopend!

Inspiratie en hulp bij het kiezen van een studie gebeurt aan beide kanten. Jonge Nieuwkomers en Nederlanders ondersteunen of inspireren elkaar bij studie- of opleiding-gerelateerde keuzes. Zo vertelt een jonge Nederlander dat ze het gesprek hierover aanzwengelt: 'Ik geef haar handvatten voor haar toekomst.' Een beleidsregisseur inburgering en een klantmanager statushouders voor de gemeente Hilversum omschrijven dit als volgt:

Maar er is ook een meisje, dat heeft meegedaan aan friend4friend, die een jaar eerder met haar opleiding is gestart dan ik had verwacht. Ik weet niet of dat een direct gevolg is van meedoen, maar ze is sneller met haar toekomst aan de slag gegaan. Ze heeft een bewuste keuze gemaakt om via het mbo in te burgeren.

4.4 Persoonlijke vaardigheden

In paragraaf 4.1 werd beschreven dat friend4friend in veel gevallen een positief effect heeft op het zelfvertrouwen en het zelfbeeld van deelnemers. Uit de gesprekken blijkt dat daarnaast persoonlijke vaardigheden een boost krijgen. Zo onderstreept een manager van een welzijnsorganisatie dat veel deelnemers assertiever worden door hun deelname aan friend4friend: 'Het is een hele mooie assertiviteitstraining zonder dat je het woord assertiviteit noemt.' Naast zelfvertrouwen en assertiviteit blijkt uit de gesprekken dat deelnemers tijdens friend4friend persoonlijke vaardigheden en eigenschappen ontwikkelen zoals zelfstandigheid, initiatief nemen, hulpvaardigheid, spontaniteit, (cultuur)sensitiviteit, omzien naar anderen, plannen en afstemmen, geduld, empathie, loslaten en sociale vaardigheden. Dit geldt voor zowel Nederlanders als Nieuwkomers. Een deelnemer vertelt: 'Ik heb over mezelf geleerd door friend4friend dat ik in staat ben om me te verplaatsen in een ander. Ik wist het wel van mezelf, maar ik heb gemerkt dat ik het ook echt kan door friend4friend.'

Mira heeft mij ook erg geholpen. Zij heeft ervoor gezorgd dat ik socialer ben geworden. Dat ik dingen makkelijker durf. Ze heeft me geleerd hoe je bepaalde gerechten moet maken. Want we hebben een paar

keer samen gekookt. Zij heeft mij onbewust naar boven gehaald. Wij denken dat we hen gaan helpen omdat zij Nieuwkomers zijn en hulp nodig hebben. Maar eigenlijk helpen zij ons ook naar boven. En ook: ik was een tijdje erg ziek. Mira wilde zelfs langskomen in het ziekenhuis. Terwijl andere vriendinnen niet langs zijn gekomen. Dan zie je wie er echt om je geeft.

4.5 Werkgerelateerde vaardigheden

Door nieuwe contacten op te doen binnen nieuwe sociale groepen (bridging sociaal kapitaal) worden tijdens friend4friend niet alleen persoonlijke vaardigheden versterkt, maar ook werkgerelateerde vaardigheden. Dit zijn vaardigheden die belangrijk zijn voor het vinden van werk, zoals het opdoen van werkervaring via vrijwilligerswerk, het oefenen met solliciteren, via een 'LinkedIn-carrière challenge' je profiel bijwerken of het inburgeringsexamen halen. Tevens worden vaardigheden die zeer gewaardeerd worden op de werkvloer, zoals op tijd komen, versterkt binnen friend4friend. Bovendien leren deelnemers bij friend4friends om oog te hebben voor discriminatie of etnisch profileren, iets wat altijd goed van pas kan komen op het werk.

Staats- of inburgeringsexamen

Een voorwaarde om als Nieuwkomer in Nederland langdurig te kunnen werken en wonen, is een permanente verblijfsvergunning. Hiervoor moet het staats- of inburgeringsexamen gehaald worden. De jonge Nieuwkomers ontvangen in de voorbereiding op dit examen expliciet en impliciet hulp van hun Nederlandse maatje. Dit versterkt de vaardigheden van Nieuwkomers en vergroot hun kans op het halen van het examen en – uiteindelijk – de kans op vast werk. Het duo oefent met elkaar en maakt voorbeeldexamens. Een Nederlandse deelnemer stelt dat de geza-

menlijke activiteiten vooral draaiden om dit examen: 'Vooral aandacht besteed aan haar toelatingsexamen, soort inburgeringsexamen.'

Sollicitatie- en werkervaring

Uit gesprekken met zowel jonge Nieuwkomers als jonge Nederlanders komt naar voren dat zij vrijwilligerswerk veelal zien als een manier om werkervaring op te doen in een veld waar zij affiniteit mee hebben. Ook wordt dit meermaals op certificaten vermeld: 'Daarnaast heeft Feliza ervaring opgedaan in het werkveld door vrijwilligerswerk te doen.' Naast het opdoen van werkervaring middels vrijwilligerswerk, wordt soms eveneens ervaring met solliciteren opgedaan door deelnemers van friend4friend. Positieve ervaringen motiveren jongeren om daarop verder te bouwen en te blijven werken of solliciteren, zo blijkt onder meer uit onderstaand citaat:

Zo was één van de Nieuwkomers op zoek naar werk, maar kreeg het niet voor elkaar om te solliciteren. Zijn Nederlandse buddy werkte als chauffeur die diverse goederen en producten bij verschillende winkels en bedrijven leverde. Hij heeft zijn buddy meegenomen op de wagen en heeft op deze manier allemaal verschillende bedrijven laten zien. Uiteindelijk heeft hij gesolliciteerd bij een bedrijf en zijn buddy meegevraagd bij het sollicitatiegesprek. Dit voelde voor hem vertrouwd en hij kreeg veel steun bij het gesprek. Ook al is hij hier niet aangenomen, het heeft hem gemotiveerd om zelfstandig op zoek te gaan naar andere bedrijven.

Sommige deelnemers zien deelname aan friend4friend tevens als een pre op hun cv. Zo vertelt een Nederlandse deelnemer over de meerwaarde van friend4friend voor haar: 'Eigenlijk heel concreet: internationaal en staat goed op mijn cv, want studie is leuk, maar dit is wel een aanbeveling.'

Vaardigheden op de werkvloer

Naast het versterken van sollicitatie- en werkervaring, leren deelnemers tijdens friend4friend vaardigheden die belangrijk zijn in een professionele context. Denk hierbij aan op tijd komen, maar ook aan het signaleren en aankaarten van generaliseren, discrimineren of etnisch profileren, zo stelt lector Lilian Linders. Door deelname aan friend4friend hebben veel deelnemers intercultureel leren communiceren en leren omgaan met taalbarrières. Dit is zeer waardevol en behulpzaam voor hun latere professionele carrière, met name als zij komen te werken in een internationale context. Zo vertelt Linders:

Als jij te maken hebt gehad met iemand uit Syrië of Iran dan heb je geleerd hoe veerkrachtig deze mensen kunnen zijn bijvoorbeeld. Of uit welke rijke cultuur ze komen. Of zij weten wél hoe ze een moes-tuin moeten opzetten. Je krijgt verschillen, overeenkomsten en waardering. En als je dan (later) in een teamoverleg zit waar generaliserend wordt gesproken over die mensen die jij net even wat beter hebt leren kennen, dan hoop ik dat je dan zegt: jongens, zo praten wij niet over deze groep. Of dat wanneer je een vacature hebt, je denkt: ik zou ook een statushouder aan kunnen nemen. Dat het dus dat sneeuw-baleffect krijgt.

Ten slotte wordt door de omgang met het maatje en het vrijwilligerswerk de Nederlandse taal, zoals spelling en schrijfvaardigheden, van de Nieuwkomers versterkt. Dit is een belangrijke werkgerelateerde vaardigheid. Immers, het verkrijgen van een baan gaat in de meeste gevallen via het schrijven van een motivatie- of sollicitatiebrief. Het Nederlandse maatje speelt dikwijls een grote rol in het versterken van deze vaardigheden. Nieuwkomers vragen tijdens friend4friend in veel gevallen actief feedback van hun maatje op hun schrijfvaardigheden, zoals grammatica en werkwoordspelling.

Het mooiste moment tussen ons was het moment dat Minoush zijn cijfers liet zien. Hij had een toets gemaakt en je zag dat hij een groei had doorgemaakt ten opzichte van zijn vorige toetsen. Dat gaf mij echt voldoening. Misschien heeft het samen optrekken dit dus opgeleverd.

4.6 Conclusie – friend4friend's bijdrage aan veerkracht

Door deelname aan friend4friend werken jongeren op verschillende manieren actief toe naar een door hen gewenste situatie. Deelname versterkt jongeren en maakt hen veerkrachtig(er). Allereerst leidt verbinding – één van de drie pijlers van friend4friend – tot het zich kunnen spiegelen aan 'de ander' wat vaak resulteert in een positiever zelfbeeld en meer zelfvertrouwen. Jongeren ontdekken via de ander waar ze goed in zijn en leren hun eigen eigenschappen, talenten en kwaliteiten in te zien en te waarderen. Sommige jongeren werken actief toe naar het versterken van hun zelfbeeld en zelfvertrouwen door dit bij de start van friend4friend te formuleren als leerdoel.

Niet alleen de onderlinge verbinding en de spiegeling die daarmee gepaard gaat, maar ook het doen van vrijwilligerswerk is een generator voor het versterken van een positief zelfbeeld. Deelnemers, en dan met name de jonge Nieuwkomers, zo komt naar voren uit de interviews, gaan middels vrijwilligerswerk inzien dat zij vaak ondanks een taalbarrière veel te bieden hebben. In een enkel geval legt omgang met elkaar evenzeer de kansongelijkheid of het verschil in privileges binnen het duo bloot. Dit kan ondermijnend werken voor het versterken van het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van de jonge Nieuwkomer. Naast de onderlinge omgang en het samen uitvoeren van vrijwilligerswerk, is het versterken van taal eveneens een bron van het toenemend zelfvertrouwen en een positiever zelfbeeld van de deelnemers. Nieuwkomers durven gedurende hun deelname aan friend4friend vaker Nederlands te spreken. Dit geeft hen ook op andere leefgebieden vertrouwen waardoor ze meer durven te ondernemen. Hiernaast is taal een middel om waardering uit te spreken richting de ander en zo het zelfvertrouwen te voeden.

Tijdens friend4friend ervaren deelnemers wat het betekent om betekenisvol bezig te zijn voor anderen middels vrijwilligerswerk of social challenges. Op die manier draagt friend4friend bij aan het gevoel 'ertoe te doen' en van betekenis te zijn. Dit versterkt de deelnemende jonge Nederlanders en Nieuwkomers. Het betekenisvol bezig zijn, wordt door verschillende deelnemers als leerdoel opgenomen, om er alert op te zijn en actief aan te werken. Voor sommige gemotiveerde deelnemers krijgt het betekenisvol bezig zijn een langduriger karakter doordat zij na hun deelname aan friend4friend als assistent-coördinator betrokken blijven bij friend4friend.

Deelnemers krijgen door friend4friend meer zicht op hun wensen voor de toekomst door het omgaan met een nieuwe groep. Hierdoor ontdekken ze nieuwe leefwerelden, worden vooroordelen ontkracht en ontstaat in bijna alle gevallen genegenheid, of zoals een docent het noemde: 'liefde', voor de andere groep.

Deelnemers omschrijven dat dit in sommige gevallen voor hen aanleiding is om professioneel bij deze groep betrokken te blijven. Kortom, met vrijwilligerswerk en omgang met het maatje, kunnen deelnemers verkennen of een bepaalde sector of studie bij hen past. Inspiratie en hulp bij het kiezen van een studie werkt beide kanten op. Oftewel, zowel de jonge Nieuwkomer als de jonge Nederlander krijgt middels friend4friend meer zicht op de eigen toekomstwensen ten aanzien van voor studie en werk.

Ten slotte versterkt friend4friend jonge Nieuwkomers en Nederlanders doordat persoonlijke en werkgerelateerde vaardigheden opgedaan worden. Denk bij persoonlijke vaardigheden aan het ontwikkelen van meer zelfvertrouwen, assertiviteit, zelfstandigheid, initiatief nemen, hulpvaardigheid, spontaniteit,

(cultuur)sensitiviteit, omzien naar anderen, plannen en afstemmen, geduld, empathie, loslaten en sociale vaardigheden. Hiernaast draagt friend4friend bij aan werkgerelateerde vaardigheden. Dit kan te maken hebben met vaardigheden die belangrijk zijn voor het vinden van werk, zoals goede taalvaardigheden om een sollicitatie- of motivatiebrief te schrijven óf meer persoonlijke kwaliteiten die goed inzetbaar zijn op de werkvloer. Zo versterken jonge Nieuwkomers door deelname aan friend4friend veelal hun competenties om het staats- of inburgeringsexamen te halen en hun werk- en sollicitatie-ervaring. Dit vergroot hun kans op (langdurig) werk.

Door friend4friend krijgen alle deelnemers tevens een scherper oog voor generaliseren, discrimineren en etnisch profileren op de werkvloer. Zij zijn hierdoor beter uitgerust om zich hier in een werksetting tegen uit te spreken of dit te bestrijden. Bovendien kan het intercultureel communiceren en de vaardigheid om om te gaan met taalbarrières, geleerd door deelname aan friend4friend, goed van pas komen in een latere (internationale) werkcontext.

5. Empowerment door friend4friend

Op basis van de vorige hoofdstukken waarin de deelvragen zijn beantwoord, volgt nu de beantwoording van de hoofdvraag:

Hoe draagt friend4friend bij aan de empowerment van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers?

5.1 Verbinden

Friend4friend draagt allereerst bij aan empowerment van de deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers door hen met elkaar te verbinden (netwerkvorming) door hen te matchen, in contact te laten komen met elkaars eigen netwerk, via groepsbijeenkomsten en vrijwilligerswerk. Via vrijwilligerswerk ontstaat empowerment doordat er een onderling betekenisvolle relatie ontstaat met een doel, regelmaat en betrokkenheid. Vrijwilligerswerk voorkomt een passieve houding; zij worden immers ergens verwacht. Tevens wordt via vrijwilligerswerk empowerment van deelnemers versterkt doordat zij mensen anders dan zichzelf leren kennen, met hen leren omgaan en zich leren verhouden tot deze andere(n). Oftewel, deelnemers sluiten, door hun omgang met anderen, in hun gevoel en hun gedrag meer aan bij 'de ander' en voelen zich tevens comfortabeler in de omgang met anderen.

Verbinding met anderen zorgt voor afname of preventie van eenzaamheid doordat het bijdraagt aan het gevoel van erbij horen. Ook zorgt verbinding voor meer aansluiting bij een sociaal vangnet en sociaal-emotionele ondersteuning. Empowerment door verbinding van deelnemende jonge Nederlanders en Nieuwkomers is een gevolg van de ontwikkeling van taal- en communicatieve vaardigheden binnen friend4friend. Jonge Nieuwkomers hebben de Nederlandse taal geleerd, hun woordschat uitgebreid en hebben meer zelfvertrouwen in het spreken gekregen. Jonge Nederlanders hebben beter leren omgaan met mensen die de taal niet (geheel) machtig zijn.

Ten slotte, wat nog meer bijdraagt aan empowerment van jonge Nieuwkomers is het feit dat zij via verbinding met anderen beter hebben leren omgaan met algemeen geldende normen in Nederland, alsook Nederlandse systemen, zoals het zorg- en onderwijssysteem. Dit stelt hen in staat om problemen op te lossen of kansen te grijpen op verschillende leefgebieden.

5.2 Vertrouwen

Friend4friend draagt bij aan empowerment van deelnemende jongeren door het vergroten van vertrouwen tussen mensen door middel van intercultureel contact. Duo's bouwen terloops positieve ervaringen op in de omgang met elkaar en leren overeenkomsten, raakvlakken en verschillen kennen. Door de onderlinge omgang identificeren jongeren zich met elkaar. Ook leren zij andere normen en waarden kennen. Tevens leren deelnemers in hun omgang met de ander dat er veel verschillende percepties, levenservaringen, gewoontes en zienswijzen zijn. Jongeren doen niet alleen een ander beeld op van de culturele achtergrond van de ander, maar leren de ander ook op individueel, menselijk niveau kennen. Dit zorgt voor meer begrip in denken en handelen jegens de ander en vergroot het vertrouwen in elkaar en tussen groepen en culturen.

Vertrouwen tussen jonge Nederlanders en Nieuwkomers groeit tevens door het doorbreken van vooroordelen met de verhalen die ze elkaar vertellen of simpelweg doordat ze elkaar beter leren kennen. Deelnemers passen hun eerdere beeld van de ander, dat vaak gevormd is op basis van media of via-via-verhalen, aan. Het doorbreken van vooroordelen is voor sommige jongeren aanleiding om zich verder te verdiepen of in te zetten voor Nieuwkomers, bijvoorbeeld middels vrijwilligerswerk, waardoor het vertrouwen in de ander verder groeit.

Jonge Nederlanders leren niet alleen over jonge Nieuwkomers, maar net zo goed over hun eigen leven en de samenleving waarin zij leven. Zij beseffen dat zij een geprivilegieerd leven leiden, dat uitsluiting en discriminatie echt zijn en in het alledaagse leven van veel Nieuwkomers voorkomt. Voor jonge Nederlanders relativeert dit de vanzelfsprekendheid van meedoen en erbij horen. Zicht op uitsluitingsmechanismen en begrip hiervoor leidt tot groeiend onderling vertrouwen. Vermoedelijk ongemerkt zijn jongeren bezig met sociale reflexiviteit; zij worden zich bewust van zowel de verschillen als overeenkomsten met mensen buiten de eigen kring.

Tot slot leidt het gevoel van onderlinge waardering en erbij horen tot vertrouwen en daarmee tot empower-

ment. Een belangrijk ingrediënt hierbij is de gelijkwaardigheid waar friend4friend vanuit gaat. Gelijkwaardigheid ontstaat doordat friend4friend niet draait om het aanbieden of ontvangen van hulp, maar om de waardering die komt met ieders eigen en unieke culturele, persoonlijke en emotionele inbreng tijdens friend4friend. Dit maakt dat beide deelnemers van betekenis zijn voor elkaar, ook al is duidelijk dat het taalniveau van de Nieuwkomer in veel gevallen achterligt op dat van de Nederlander (ook wel: erkende ongelijkheid). Deze onderlinge waardering en het gevoel van erbij horen zorgen voor vertrouwen op microniveau tussen de deelnemers en, op meso- en macroniveau, tussen groepen en culturen.

5.3 Versterken

Friend4friend draagt bovendien bij aan empowerment van deelnemende jonge Nederlanders en Nieuwkomers door hen op verschillende gebieden te versterken en hen op verschillende manieren in staat te stellen actief toe te werken naar een door hen gewenste situatie. Allereerst versterken onderlinge omgang en spiegeling van jezelf aan de ander in veel gevallen het zelfbeeld en het zelfvertrouwen, omdat jongeren zo hun eigen talenten en kwaliteiten gaan inzien. Als de verschillen in kansen op zo'n manier blootgelegd worden of dermate groot zijn, kan dat ook juist ondermijnend zijn voor het zelfbeeld en het zelfvertrouwen van de jongere.

Vrijwilligerswerk versterkt gelijkwaardigheid doordat met name jonge Nieuwkomers gaan inzien dat zij, ondanks een taalbarrière, veel te bieden hebben. Friend4friend versterkt bovendien het gevoel van betekenis te zijn tijdens deelname of, in het geval van gemotiveerde deelnemers, na deelname door als

assistent-coördinator betrokken te blijven bij friend4friend. Friend4friend leidt bovendien tot het versterken van taalvaardigheid waardoor Nieuwkomers steeds vaker Nederlands durven te spreken, niet alleen binnen friend4friend maar eveneens daarbuiten. Taal is daarnaast een middel om waardering uit te spreken richting de ander en zo het zelfvertrouwen te voeden. Het verwerven van taalvaardigheden leidt dus tot meer zelfredzaamheid – zowel binnen als buiten friend4friend – en tot meer zelfvertrouwen.

Ten slotte draagt friend4friend bij aan de empowerment van deelnemende jongeren door hen te faciliteren in het ontwikkelen van eigen wensen voor en mogelijkheden in de toekomst. Door om te gaan met een voorheen onbekende groep ontdekken deelnemers nieuwe leefwerelden en groepen, worden vooroordelen ontkracht en ontstaat in bijna alle gevallen liefde voor de nieuwe groep. Dit geldt voor zowel de Nieuwkomer als de Nederlander. Naast inzicht in toekomstwensen, worden toekomstmogelijkheden gecreëerd door het opdoen van persoonlijke en werkgerelateerde vaardigheden. Denk hierbij aan het leren initiatief nemen, (cultuur)sensitief werken, omzien naar anderen, plannen en afstemmen, geduld, empathie, sociale vaardigheden, taalvaardigheden, intercultureel communiceren, vrijwilligers- en werkervaring, sollicitatie-ervaring en bijvoorbeeld het herkennen van discriminatie en etnisch profileren op de werkvloer.

Kortom, friend4friend draagt bij aan de empowerment van deelnemende jonge Nederlanders en jonge Nieuwkomers door middel van verbinden (netwerkvorming), vertrouwen en versterken (veerkracht). Friend4friend hoopt dat, als friend4friend voorbij is, jongeren empowerment middels deze drie pijlers meenemen op hun verdere pad en daarmee positieve impact (blijven) maken op de samenleving als geheel.

Bijlage 1:

bronnenlijst

Berghuis, K. (2023). *Oecumenisch Platform NH*. Geraadpleegd op 11 januari 2023, van www.oecumenischplatformnh.nl.

Berghuis, K. (2021). *Werkboek friend4friend. Handleiding voor coördinatoren friend4friend. Deel I-III*. OSMA.

Berghuis, K. (2021). *Werkboek friend4friend. Uitgebreide beschrijving van de doelgroep, de maatschappelijke context en de methodische verantwoording. Deel IV*. OSMA.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (p. 241-258). Greenwood.

Buikema, R. & Smelik, A. (1993). *Vrouwen in cultuurwetenschappen*. Coutinho.

Buffel, T., Verté, D., Vyncke, V. & Willems, S. (2009). *Netwerken, vertrouwen en wederkerigheid: Over de complexiteit van het concept sociaal kapitaal*. *Welzijnsgids*, vol. 75, p. 1-36.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94(1). *Supplement: Organizations and institutions: Sociological and economic approaches to the analysis of social structure*, 95-120.

Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press.

De Groot, H & Tang, P. (2007). *Struisvogels en dwarskoppen Economisten zoeken het publieke debat*. Editor. Geraadpleegd op 11 januari 2023, van [boek-test.pmd](#)

De Senerpoint Domis, P., Richards, B., Stuurman, M. & Broerssen, M (2015). *Ondernemen in je eigen toekomst*. New Dutch Connections.

Duyvendak, J. & Kesic, J. (2022). *The Return of the Native: Can Liberalism Save Us From Nativism?* Oxford: Oxford University Press.

Jensen, S. (2018). *Vriendschap is alles*. Kluitman Alkmaar B.V.

Linders, L. (2019). *Op zoek naar houvast. Empowerment als handelingskader in de praktijk van zorg en welzijn*. *Inholland*. Geraadpleegd op 16 februari 2023, van www.kennisplatformsdnh.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1832149

Linders, L., Feringa, D. *Doe-het-zelf-zorg*. *Maatwerk* 17, 2-4 (2016). <https://doi.org/10.1007/s12459-016-0038-6>

Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid. Een onderzoek naar informele zorg in een volkswijk*. Sdu Uitgevers.

Putnam, R.D. (1999). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. Independent Institute.

Roodenburg, A. (2021). *Vrienden maken buiten je eigen bubbel. Evaluatie proeftuin friend4friend: opbrengsten voor de deelnemers en werkzame elementen voor de organisatie*. *Inholland*. Geraadpleegd op 24 januari 2023, van www.inholland.nl/onderzoek/publicaties/vrienden-maken-buiten-je-eigen-bubbel.

Schuyt, C. J. M. (2006). *Steunberen van de samenleving: sociologische essays*. Amsterdam University Press.

Ungar, M., Liebenberg, L., Armstrong, M., Dudding, P., & Van de Vijver, F. (2013). Patterns of Psychosocial Service Use: Individual and Contextual Risk factors, and Resilience among Adolescents Using Multiple Services. *Child Abuse & Neglect*, Volume 37, Issues 2-3. Elsevier. 150-159. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.05.007>

Van Regenmortel, T. (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, volume 18, issue 4, pp. 22 – 42. DOI: 10.18352/jsi.186

Bijlage 1: bronnenlijst

Van Regenmortel, T. (2008). *Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg.* Fontys Hogeschool Sociale Studies. Geraadpleegd op 14 februari 2023, van https://hbo-kennisbank.nl/details/sharekit_fontys:oai:surfsharekit.nl:38c62325-bf0d-401a-8f04-6713be12b050.

Van der Ploeg, D. (2022). *Waarom vriendschappen zo belangrijk zijn.* SWP.

Verharen, L., & Rözer, J. (2022). Menselijk en sociaal kapitaal. In L. Veldboer, R. Engbersen, E. Hooghiemstra, J. Jansen, L. Koeter, L. Repetur, J. Rözer, & A. Sprinkhuizen (Eds.), *Lexicon nabij sociaal werk* (p. 38-43). Movisie.

Vonk, T. & Hoekstra, J. (2017). *Nationale monitor polarisatie en beeldvorming vluchtelingen.* Ipsos. Geraadpleegd op 15 februari 2023, van www.raadvanerken.nl/files/2018/04/Presentatie%20Stay%20Human%2024%20mrt%202018%20RaadvanKerken.pdf.

Wonderen, R. van, & Feiten, H. (2020) *Waarom contact werkt.* Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS). Geraadpleegd op 16 februari 2023, van www.kis.nl/publicatie/waarom-contact-werkt.

Bijlage 2: Codeboom

Code System	Frequency
	825
[1] Verbinden	0
[1] Verbinden\ a) nieuwe contacten (bridging)	97
[1] Verbinden\ b) vrijwilligerswerk doen	82
[1] Verbinden\ c) dmv netwerk problemen oplossen/kansen	21
[1] Verbinden\ d) taal	125
[1] Verbinden\ e) duurzaam contact na f4f	48
[2] Vertrouwen	0
[2] Vertrouwen\ a) Elkaar en elkaars cultuur kennen	144
[2] Vertrouwen\ b) Onderling begrip	41
[2] Vertrouwen\ d) Zicht op uitsluiting / privilege	24
[2] Vertrouwen\ e) Gelijkwaardigheid	17
[3] Versterken	0
[3] Versterken\ a) zelfbeeld en zelfvertrouwen	32
[3] Versterken\ b) van betekenis zijn	86
[3] Versterken\ c) toekomstbeeld	13
[3] Versterken\ d) persoonlijke vaardigheden	62
[3] Versterken\ e) werkgerelateerde vaardigheden	22
[3] Versterken\ f) Dankbaarheid	11